

VI. Peníze

Bankovní sektor

Deset let renesance bankovníctví v ČR

Na přelomu let 1989/1990 započala v (tehdejším) Československu přeměna bankovníctví v obvyklý tržní dvouetážový systém. Bankovní (či přesněji řečeno finanční) reformy byly vloženy do vínku čtyři vzájemně provázané klíčové požadavky:

- ustavit patřičný právní rámec,
- vytvořit zdravý komerční bankovní sektor,
- zdokonalit účinnost monetární politiky,
- zkultivovat bankovní profesionalitu a rozvinout banky jako sektor služeb.

V každé z těchto sfér bylo od té doby dosaženo nemalých změn, což ovšem neznamená, že je lze označit za ukončené. V únoru 1992, poměrně krátce před rozdělením československé federace, vstoupila v účinnost po desítkách let první „standardní“ právní úprava komerčního bankovníctví zákonem č. 21/1992 Sb. Do dneška prodělal tento zákon čtrnácti novelizacemi vývoj, který právní režim bankovníctví dovedl do úrovně srovnatelné se zeměmi vyspělého bankovníctví a slučitelné s direktivami ES. Po nesnadných peripetiích, spjatých s přechodnou „novorozeneckou konjunkturou“ bank (počet bank – mimo centrální banku – vystoupal z pěti v celé ČSFR na počátku roku 1990 na čtyřicet tři v České republice v roce 1993, kulminoval číslem padesát pět v roce 1995 a poté sestoupil na současných třicet sedm), s neživotaschopností některých bank (ekonomicky neobstálo za uplynulých deset let bezmála půldruhé desítky bank) a s přeskupením vlastnických vztahů (zvláště pokud jde o vlastnickou účast státu a zahraniční vlastnictví: prakticky stoprocentní podíl státu v bankách na počátku roku 1990 poklesl na nepatrné zhruba jedno procento akciového kapitálu bank dnes a opačně nulový podíl zahraničních vlastníků v roce 1990 se zvýšil na rozhodující vlastnický podíl ve dvaceti pěti bankách včetně poboček zahraničních bank) lze dnes bankovní sektor považovat za stabilizovaný. V průběhu uplynulého desetiletí byla uskutečněna a je dokončena privatizace bank a rozhodující vlastnická kontrola je v rukou vesměs významných zahraničních subjektů.

Bankovní sektor se také zejména v posledních letech etabloval jako sféra služeb. Kromě rysů v oblasti provozně-technologické (zejména například internetové služby, „phone banking“ atd.) o tom svědčí postupné změny v rejstříku nabízených produktů. Významný nástup zaznamenaly bezhotovostní transfery (platby) a systémy platebních karet, nosnými marketingovými segmenty jsou v poslední době maloobchodní bankovníctví (retail), zvláště spotřebitelské a hypoteční úvěrování. Spektrum bankovních služeb pro firemní a osobní klientelu se za uplynulých dvanáct let zcela proměnilo a klientela bank v pravém slova smyslu násobně narostla.

Uplynulé desetiletí ovšem obsáhlo zvláště v letech 1995–2000 také projevy finanční krize svého druhu. Bankovní sektor si vyžádal sanaci se strany státu ve výši asi jedné pětiny ročního hrubého domácího produktu, takže i v tomto ohledu jsme se přiblížili jevům, kterým se občas nevyhnou bankovní systémy jinde ve světě (a to v rozměru srovnatelném se zeměmi jako Venezuela nebo Chile a přesahujícím obdobné situace, zaznamenané v uplynulých dvou desetiletích třeba ve skandinávských zemích). Ojedinelý – v záporném slova smyslu – byl však v našem případě nezdar pokusu

VI. Peníze

o renesanci družstevního peněžnictví. Lze nicméně v souhrnu říci, že za deset let existence České republiky se vytvořil bankovní sektor, který odpovídá standardu zemí Evropské unie a je v současné době po odeznění největších dětských neduhů jako celek ustálený.

Výsledky bank v roce 2002

Vývoj a fungování bankovního sektoru byly v roce 2002 plynulé a bez překvapivých zvratů. Kontext celkového národohospodářského vývoje lze charakterizovat jako zpomalení tempa proti roku 2001 s narůstajícím mementem některých nerovnováh. Ty však – paradoxně – nesledují shodný smysl. V základních národohospodářských ukazatelích se Česká republika v roce 2002 projevuje příznivěji než její okolí – země Evropské unie jako celek nebo například Polsko.

Podle údajů za I. pololetí činil reálný přírůstek HDP 2,5 % (za celý rok 2001: 3,9 %), avšak vývoj za druhé pololetí tuto hodnotu zřejmě citelně snížil. Inflace, měřená meziročním růstem spotřebitelských cen, činila k 31. 10. rekordně nízkých 0,6 %. Tahouny ekonomiky nebyly v té míře, jako v roce předchozím, spotřeba domácností, investiční sféra a vývoz, ale zejména výdaje na konečnou spotřebu vlády (a okrajově též neziskových organizací). Celkový státní dluh se meziročně zvýšil o 35,9 %, dluh garantovaný vládou o 82,8 %. Výrazně se zvýšila zadluženost ve směnitélných měnách a dosáhla k 30. 6. 2002 24,2 miliardy USD. Ekonomický zásah povodňové katastrofy ještě dále v těchto veličinách negativně zapůsobil. Obchodní bilance se nadále udržovala v trendu značného deficitu. Pokračoval poměrně masivní příliv zahraničního kapitálu a přispíval podstatnou měrou k celkové vnější bilanční rovnováze. Na první pohled ne zcela odůvodněně výrazně zpevnil kurs české koruny jak vůči euru, tak vůči americkému dolaru. Za hlavní faktor, stojící za tímto vývojem, spatřuje centrální banka měnovou poptávku zahraničních investorů v souvislosti s privatizací. V kontroverzním působení poměrně brzkého kursového zhodnocení koruny převažovaly účinky, zhoršující exportní výkon hospodářství a přinášející někdy až likvidační dopady do sféry malých zpracovatelských firem, orientovaných na vývoz. Zásahy centrální banky, ať přímé (měnové intervence), tak nepřímé (primární sazby, odkládání devizových výnosů z privatizace na depozitní účet), nepřinesly viditelnější účinek.

Národohospodářský kontext se ve vývoji makroveličin bankovního sektoru projevil nepatrným růstem celkové bilanční sumy, poklesem sumy poskytnutých úvěrů (kromě mezibankovních a ČNB) a především poklesem úrokových hladin jak u vkladů, tak u úvěrů. Neutuchající činnost pokračovala v právněregulačním rámci bankovníctví. Bylo přijato několik zákonů, specifických pro tuto sféru, s rozsáhlou tzv. harmonizační novelou zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, v popředí.

Tab. č. VI/1

Vybrané ukazatele národohospodářského vývoje v roce 2002

	ČR	EURO-12	MR	PR
HDP – roční reálný přírůstek v %	2,5	0,7	3,1	0,8
průmyslová výroba – roční reálný přírůstek v %	9,2	0,6	8,1	3,2
růst spotřebitelských cen – meziročně v %	0,6	2,3	4,9	1,1
prognóza ročního reálného růstu 2002 v %	–	0,7	–	–

Pozn.: Uvedená čísla jsou statisticky vykázané skutečnosti k 31. 10. 2002; u HDP k 30. 6. 2002.

EURO-12 = dvanáct zemí EU, které přistoupily k zavedení eura od 1. 1. 2002

MR = Maďarsko, PR = Polsko

Pramen: ČNB, The Economist

V roce 2002 vzrostl objem vkladů přijatých bankami od klientů, a to navzdory tomu, že celková hladina úročení vkladů (termínovaných a na viděnou) se k 31. 8. dostala pod úroveň 2 % p. a. (ve srovnání s 3 % p. a. v roce 2001). Vztah k inflaci se nicméně zlepšil. Je zřejmé, že přetrvává situace, kdy lze ztěžít nalézt jiné bezpečné uložení finančních prostředků s přesvědčivě větší výnosovostí, než jaké nabízejí vkladové úložky

VI. Peníze

Tab. č. VI/2

Soubor vybraných ukazatelů bankovního sektoru ČR v mld. CZK
 Key CR banking sector indicators (CZK billions)

	k 31. 12. 2001	k 30. 9. 2002
úhrn aktiv/pasiv bank v ČR (mimo ČNB) <i>bank assets/liabilities total (without CNB)</i>	2500,3	2512,4
vybraná aktiva: <i>key assets:</i>		
- poskytnuté úvěry (mimo mezibankovní a ČNB) <i>loans provided (excl. inter-bank and CNB)</i>	904,6	883,0
vybraná pasiva: <i>significant liabilities:</i>		
- přijaté vklady od klientů <i>deposits received from clients</i>	1514,6	1661,7
- rezervy <i>reserves</i>	45,3	40,6
ziskovost <i>profitability</i>		
zisk z bankovních činností <i>profit from banking activity</i>	89,4	70,4
v tom: <i>of which:</i>		
- úrokový zisk <i>interest profit</i>	56,9	43,0
- zisk z poplatků a provizí <i>profit from charges and commission</i>	21,0	17,3
- zisk z devizových operací <i>profit from currency transactions</i>	7,2	4,2
- zisk z derivátových operací <i>profit from derivatives transactions</i>	3,6	3,4
všeobecné provozní náklady <i>general operational expenses</i>	47,9	34,8
čistý zisk po zdanění <i>net profit (after tax)</i>	17,0	26,5

Pramen: ČNB

u bank. Nejvýhodnější bylo, jako v roce předchozím, stavební spoření. Pokud jde o alokaci finančních prostředků bankami, přetrvává problém špatné návratnosti části úvěrů, poskytnutých bankami do podnikatelské sféry. Banky se v posledním období silně reorientují na poskytování spotřebitelských úvěrů a na hypoteční úvěry a setrvává jejich zájem na investování do dluhopisů. Silí angažovanost v obchodování s fi-

VI. Peníze

Tab. č. VI/3

Orientační přehled hladin úrokových sazeb
Summary of interest rate levels

	průměr 2001	k 31. 10. 2002
průměrná úroková sazba % p. a./average interest rate as % p. a.		
vlady v českých korunách celkem total deposits (CZK)	2,97	1,90
v tom/of which:		
– termínované time deposits	3,70	2,34
– na viděnou sight deposits	1,54	1,18
úvěry v českých korunách celkem total deposits	7,05	5,86

Pramen: Bankovní statistika ČNB

Počet bankovních subjektů (tj. bank, poboček zahraničních bank, stavebních spořitelen, avšak bez centrální banky) činí v České republice v závěru roku 2002 celkem 37; z toho 12 s rozhodující českou vlastnickou účastí, 25 s rozhodující zahraniční účastí. Úbytek dvou bankovních subjektů proti stavu, vykázanému v minulé ročence, vyplývá jednak ze zániku Bank Austria Creditanstalt Czech Republic, a.s., k 1. 10. 2001 (vplynula do HVB Bank Czech Republic, a.s.), jednak ze zániku pobočky Sociétés Générales v Praze v souvislosti s vlastnickým vstupem Sociétés Générales do Komerční banky, a.s. I tyto dvě změny přispěly k postupu koncentrace do velkých bankovních subjektů.

Právní/regulační rámec

Legislativní činnost pokračovala v oblasti finančněbankovní i v roce 2002. V březnu 2002 završila svou odyseu tzv. harmonizační novela zákona č. 21/1992, o bankách (zákonem č. 126/2002 Sb.), a vstoupila v účinnost dnem 1. května 2002, avšak s odkladem účinnosti některých ustanovení, transponovaných z direktiv ES, ke dni plného členství ČR v EU. Novela zákona o bankách je již poměrně důkladně propracovaným předpisem – konečnou absolvovala více než dvouletou pouť mezi zpracovatelem, zákonodárcími a vládními místy a je již čtvrtou „velkou“ a celkově čtrnáctou novelou za deset let. Nemění v zásadních rysech dosavadní právní rámec bankovníctví, tj. pojetí regulační a dohlížecké role centrální banky, koncepci univerzálních bank, podmínky pro zakládání bank a poboček zahraničních bank, pravidla pro vlastnictví a řízení bank, pravidla obezřetnosti atd. Zavádí však zhruba tři kategorie nových, event. modifikovaných úprav:

- Plné přizpůsobení se pravidlům bankovních direktiv ES – jednotnou bankovní licenci, volnost usídlení (banky), volnost přeshraničního poskytování služeb a dohled mateřskou zemí – to vše s účinností ke dni plného členství ČR v ES.
- Pravidla bankovního dohledu na konsolidovaném základě.
- Včleňuje a mírně upravuje pravidla pojištění pohledávek z vkladů, přijatá již „mininovelou“, provedenou zákonem č. 319/2001 Sb., účinným od 7. 9. 2001: vklady v tuzemské a zahraničních měnách jsou chráněny stejně, strop náhrad byl zvýšen na ekvivalent 25 tis. EUR; stát je

nančnými deriváty. V prostředí citelného zhoršení ekonomické dynamiky ve světě zesílil problém výnosově a rizikově přijatelných způsobů umístění prostředků, které jsou bankovnímu sektoru svěřeny. Celkový stav bankovního sektoru z hlediska zajištění proti rizikům lze v souhrnu hodnotit jako lepší proti roku předchozímu, a tedy jako pokračování trendu postupného mírného zlepšování. Zvýšil se poněkud stupeň kapitálové přiměřenosti bank a mírně poklesl podíl ohrožených úvěrů – především díky sanačním krokům státu.

Počet bankovních subjektů

VI. Peníze

ze systému pojištění pohledávek ze vkladů zcela vyloučen; povinný roční příspěvek bank do Fondu pojištění pohledávek ze vkladů je snížen z 0,3 % na 0,1 %, stavebních spořitelů z 0,1 % na 0,05 %; pobočky zahraničních bank se podílet nemusí a mohou využít systému ochrany vkladů v zemích jejich mateřských bank, poskytují-li tyto systémy alespoň shodný stupeň ochrany, jako systém ČR.

Zákon upravil i řadu dalších jednotlivostí, mj. částečně zmírnil rigidní zákaz personálního propojení mezi bankami, zahraničními bankami a finančními institucemi za podmínky, že mezi dotčenými institucemi je vztah (vlastnické) kontroly, a zavedl pravidla, za nichž banky mohou využívat osobních údajů, které jsou jinak obecně chráněny zákonem o ochraně osobních údajů. Tato poslední záležitost i nadále osvědčuje svůj potenciál vyvolávat protichůdné reakce mezi přísnými zastánci ochrany osobní datové sféry, stoupenci železného pravidla bankovní obezřetnosti „banko, znej svého klienta“ a vyznavači názoru, že nejosvědčenější ochranou před indiskrecí je tradiční institut bankovního tajemství.

Za zaznamenání stojí rovněž, že citovaný zákon ve svém článku III obsahuje také dosud chybějící pravidlo pro likvidaci vkladních knížek na doručitele. Připomeňme, že jde rovněž o požadavek kompatibility s právním režimem EU, který nepřipouští anonymní účty, a vkladní knížky na doručitele za takový instrument považovány jsou. Možnost zakládat tyto vkladní knížky byla ukončena již od 1. ledna 2001 novelou občanského zákoníku (zákonem 367/2000 Sb.). V harmonizační novele zákona o bankách se již jen (nikoliv s vrcholnou dokonalostí) upravil režim, jak bude naloženo s existujícími (ještě asi 3,5 miliónu – k 31. 8. 2002) vkladními knížkami na doručitele. Vkladové vztahy vkladními knížkami na doručitele založené se ruší k 31. 12. 2002 a od tohoto data běží desetiletá promlčecí lhůta, v níž má vkladatel nárok na výplatu zůstatku, který však již nebude úročen. Na tyto vklady se rovněž nevztahuje systém pojištění pohledávek ze vkladů.

Novela vytvořila konečně také právní oporu pro to, aby zahájil fungování tzv. Centrální registr úvěrů podnikatelským subjektům, jehož jsou banky povinnými účastníky a jehož prostřednictvím si budou vyměňovat jednotně formátované informace o dlužnících, resp. o jejich úvěrovém břemeni a řádnosti splácení úvěrových pohledávek. Registr, který byl připravován dva roky, vstoupil do zkušebního provozu v prvním pololetí 2002. Je spravován Českou národní bankou.

Pro úplnost dodejme, že letos zahájil provoz též úvěrový registr fyzických osob (CBCB), který bude umožňovat mezibankovní výměnu informací o dlužnících – nepodnikatelských subjektech (fyzických os-

Tab. č. VI/4

Vybrané ukazatele kapitálové vybavenosti a kvality úvěrového portfolia bank (bez ČNB)

Key capital ratio and bank credit portfolio indicators

	31.12. 2001	30. 9. 2002
kapitál v mil. Kč capital in CZK millions	132 312	140 508
kapitálová přiměřenost % capital adequacy as %	15,38	15,29
klasifikované úvěry celkem mil. Kč total classified loans in CZK millions	209 866	160 249
v tom/of which:		
- pochybné doubtful	29 725	19 424
- ztrátové loss-making	71 862	43 716
podíl klasifikovaných úvěrů na úvěrech celkem % ratio of classified loans to total loans as %	21,53	17,22

Pozn.: Kapitálová přiměřenost = poměr kapitálu bank k úhmu rizikové vážených aktiv (bankovního a obchodního portfolia).
Note: Capital adequacy = the ratio of the capital of a bank to total risk-prone assets (of the banking and trade portfolio).

Pramen: ČNB

VI. Peníze

obách). Účastní se na něm pět bank, účast je nepovinná. I režim těchto registrů se stal předmětem námitek o jejich neslučitelnosti s filozofií ochrany osobních údajů a argumentem poslední instance bývá odvolávání se na nesoulad s požadavky *acquis communautaire*. Poněkud paradoxní přitom je, že podobné režimy sdílení informací o důvěryhodnosti dlužníků, opírající se o data klasifikovaná u nás jako striktně osobní, mezi finančními institucemi právě v zemích Evropské unie běžně a intenzivněji fungují.

Byly přijaty též další tři nové zákony, týkající se specificky bankovního sektoru, které vstupují v platnost dnem 1. ledna 2003. Zákon č. 124/2002 Sb., o převodech peněžních prostředků, elektronických platebních prostředcích a platebních systémech (tzv. zákon o platebním styku), a návazný zákon č. 125/2002 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím zákona o platebním styku, reagují na požadavky příslušných směrnic a doporučení ES v oblasti finančních převodů (plateb) a platebních systémů. Mimo jiné zavádějí minimální zákonem sankcionované podmínky, například časové limity, do nichž musí být převody převádějící institucí (tedy např. bankou) provedeny, stanovují odpovědnost za zpožděný či neuskutečněný převod atd. Zákon č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi, doplňuje tuto úpravu potřebným institucionálním a procedurálním rámcem, požadovaným rovněž Evropskou unií, nutným pro vyřizování sporů mezi plátcem a převádějící institucí či příjemcem nebo beneficentem platby a institucí. S účinností od počátku roku 2003 se tedy zavádí finanční arbitř, u nějž bude možno uplatnit stížnosti a řešit spory, které vzniknou mezi účastníky finančních transferů, a stanovuje se postup a sankční oprávnění arbitra vůči převádějící instituci. V souladu s filozofií ochrany spotřebitele je v jeho procesním režimu zvýhodněno postavení stěžovatele (navrhovatele) – klienta převádějící instituce.

Pro úplnost doplníme, že byla přijata též novela zákona o České národní bance (zákonem č. 127/2002 Sb.), účinná od 1. května 2002. Tato novela rektifikovala některá kontroverzní ustanovení novely předchozí (týkala se postupu při odvolání guvernéra, nepřipustnosti přijímání či vyžadování pokynů od prezidenta, Parlamentu, vlády a dále ze strany ČNB a bankovní rady v otázkách, spadajících do mandátu centrální banky apod.) a nastolila právní stav jednoznačné a nepochybněné nezávislosti centrální banky na jiných státních orgánech. Za hlavní cíl činnosti centrální banky zákon definuje péči o cenovou stabilitu.

Vývoj reglementace bankovníctví v roce 2002 má ještě další dvě spolu související ohniska. Jedním z nich je novelizace předpisové základny bankovníctví (prováděná závaznými opatřeními ČNB), soustřeďující se na zavádění tzv. konsolidované base do řízení rizik a provádění bankovního dohledu (jde v jádru o prosazování principu, že je-li součástí konsolidovaného celku banka, musí být monitorování a regulace rizik prováděny nejen v bance samotné, ale i v ostatních součástech konsolidačního celku), druhým pak příprava bankovního sektoru na zavedení nového pojetí kapitálové přiměřenosti, tzv. Basle II.

Témata roku 2002

I sféra bankovníctví má své evergreeny, které vyznačují dlouhodobou fascinaci pro veřejnost, média i kruhy odborné. Tak i v roce 2002 značný zájem veřejnosti přitahovaly otázky pojištění pohledávek u finančních institucí. Třebaže dodatečné navýšení odškodnění držitelů pohledávek u tří bank, které nebyly s to v závěru 90. let dostát svým závazkům vůči vkladatelům a pro něž ještě nebyl retroaktivní odškodňovací režim zajištěn, bylo vyřešeno „mininovelou“ zákona o bankách (zákonem č. 319/2001 Sb.) již na podzim roku 2001 – byť o právní bezvadnosti a moudrosti přijatého řešení lze pochybovat, hluboce zakořeněný sentiment veřejnosti o povinném paternalismu státu nese své plody dále. Ve sféře bank se nový problém tohoto druhu v roce 2002 nevyskytnul, jeho těžiště se však přesunulo do sféry družstevního peněžnictví a v určité míře i do oblasti tzv. zákaznického majetku, svěřeného obchod-

VI. Peníze

níků s cennými papíry. Syndrom „pojištěného morálního hazardu“ v úplné finanční sféře nelze považovat za uspokojivě zvládnutý.

Značnou veřejnou publicitu vyvolávaly v roce 2002 otázky, spojené s nutností vyhovět požadavkům Evropské unie na znemožnění zřizovat a vést tzv. anonymní účty, tj. účty, jejichž majitelé nejsou bankou identifikováni. V naší situaci šlo zejména o tradiční vkladní knížky na doručitele. Novelizací příslušných zákonů – občanského zákoníku a zákona o bankách – bylo těmto požadavkům vyhověno, avšak širokou i odbornou veřejnost zaujaly dvě praktické otázky: zda lhůta osmi měsíců (od účinnosti harmonizační novely do data ukončení příslušných vkladových vztahů – byť s následnou desetiletou lhůtou pro výběr zůstatků) bude stačit (veškerých vkladních knížek na doručitele bylo k začátku roku 2002 přibližně 10 miliónů) a zda se ty dva či tři peněžní ústavy, u nichž by mohlo zůstat po skončení roku 2002 eventuálně určité reziduum prostředků z těchto vkladů, nepatřičně neobohatí z výnosů těchto bezúročných zdrojů.

Konečně třetím, veřejností zřejmě citlivě vnímaným tématem, byla otázka rozběhu dvou systémů, které snad konečně přispějí ke sdílení – mezi bankami – esenciálních informací o finanční důvěryhodnosti klientů žádajících úvěr. Debaty byly vedeny zejména z pozice slučitelnosti těchto systémů s postuláty ochrany osobní sféry, resp. osobních údajů, přičemž dominovala otázka předávání datových souborů o dlužnících – fyzických osobách v systému CBCB ke zpracování zahraničnímu subjektu, byť sídlícímu a operujícímu v Evropské unii, kde filozofie ochrany osobních dat má svou globální doménu.

Třebaže tato populární témata nemohla zůstat stranou pozornosti ani odborných kruhů, nejvíce frekventovanými otázkami mezi odborníky byly některé další, zejména:

- náklady peněžních ústavů na poskytování informací, uložené jim ze zákona; jedním aspektem této otázky je, že tato nákladová zátěž není zanedbatelná; druhým pak, že je vynakládána vlastně za jiné a někdy i proti právní etice, na příklad: náklady na poskytnutí informací o prostředcích dlužníka, potřebné k provedení exekuce na jeho majetek, nejdou k jeho tíži, ale podle prosazované praxe k tíži poskytovatele informace – banky;
- fungování registru zástav na věcech movitých, které bylo zahájeno počátkem roku a které prodělavá některé svízele „záběhové fáze“, týkající se zejména shody obsahu zástavních smluv, jak jej považují za potřebný a bezpečný banky na jedné straně a notáři na straně druhé; dále nákladové stránky nového mechanismu i obecnou otázku, zda a jak se projevuje na očekávané dynamizaci movitými zástavami zajišťovaného půjčování;
- velmi aktuálním odborným tématem poslední doby jsou nová ustanovení včleněná do novely obchodního zákoníku a týkající se sjednávání způsobu stanovení úroků ve smlouvě o běžném či vkladovém účtu: není totiž nepochybné, zda tzv. vyhlašovaná úroková sazba, s níž dosavadní smlouvy mezi bankami a klienty běžně operují, bude odpovídat novému ustanovení obchodního zákoníku a zda tedy – podle nové úpravy paragrafů 714 a 718 citovaného zákoníku – snad nastane stav, že sazba nebude podle zákona považována za sjednanou a neuplatní se tudíž úročení, určené v samotném zákoně vztahem k diskontní, resp. lombardní sazbě centrální banky.

Odborné kruhy intenzivně zaměstnávala řada dalších otázek, jako např. nový koncept kapitálové přiměřenosti Basle II; reglementace subjektů, operujících na kapitálovém trhu a její dopady na banky (jmenovitě na příklad problematika tzv. garančního fondu obchodníků s cennými papíry, tzv. nominee účty atd.); škála otázek vztahujících se ke zdaňování (například účtování o rezervách z hlediska zjištění základu daně z příjmů); bezpečnostní problémy jak v konvenční sféře podvodů a využívání padělaných či odcizených dokumentů, tak v aktuální sféře zamezení možností využívat finančních operací k podpoře teroristických cílů a další. Ožívá také myšlenka připravit „střešní“ zákon o finančním podnikání/finančních službách, který by vnesl dokonalejší koherenci do regulace finančního sektoru jako celku,

VI. Peníze

odstranil pojmové a režimové nesoulady v jednotlivých segmentech finančního trhu a reagoval na víceméně obdobné trendy ve „světové“ finanční legislativě.

JUDr. Ivan Angelis, CSc., odborný spolupracovník Ročenky HN

Kapitálový trh

Ani v roce 2001, ani v roce 2002 nedošlo na českém kapitálovém trhu k obratu k lepšímu, byť si nejvýznamnější akciové indexy proti počátku roku polepšily. Akciový trh opustily nebo opustí další likvidní emise. Nové na trh nepřicházejí. Akcie České spořitelny byly nahrazeny na pražské burze akciemi mateřské společnosti Erste Bank Sparkassen, jedna vlaštovka však jaro nedělá. V případě domácího kapitálového trhu jsou tak zatím bohužel funkční stále jen trh dluhopisů a fondů.

Problémem zůstává nízká důvěra investorů. Ti čekají hlavně na to, jak budou vyřešeny problémy s financováním Garančního fondu obchodníků s cennými papíry. Špatná legislativa a dohled nad subjekty na trhu (Komise pro cenné papíry) jsou kritizovány.

Poučí se tvůrci legislativy?

Téma roku – kam investovat

Na českém akciovém trhu došlo v roce 2002 k velkému třesku. Podle zákona o cenných papírech platného od počátku loňského roku byly z registrovaných trhů (pražská burza a RM-Systém) vyřazeny stovky nelikvidních společností a také firem s tržní kapitalizací nižší než milión EUR. Tato redukce postihla především RM-Systém, pražská burza již má vlnu vyřazování cenných papírů z trhu za sebou. Trh opouštějí z řady jiných důvodů i další společnosti.

Také v roce 2002 trhem zahýbaly hlavně krachy obchodníků s cennými papíry, především náhodské společnosti KTP Quantum, jejíž vedení na sebe v březnu prohlásilo konkurs. O jejich podivných aktivitách se ovšem v kuloárech hovořilo již minimálně rok před krachem KTP. Vzhledem k více než dvoumiliardovému aktivům firmy se odhaduje, že Garanční fond obchodníků s cennými papíry požádá stát o příspěvek v minimální výši 900 mil. Kč. Fond měl být financován především z příspěvků od obchodníků s cennými papíry. Ti však takové prostředky rozhodně nemají. Banky, na které se může fond podle legislativy rovněž obrátit, zase nemají důvod, proč by mu – bez garance státu – půjčovaly.

Stát hledající úspory však garanci odmítá. Zdráhá se rovněž poskytnout fondu zhruba miliardu nebo i větší částku. Ze své zodpovědnosti se však zřejmě nevyzuje. Pokud se v zákoně o cenných papírech objevily pasáže týkající se Garančního fondu, mohla být platnost těchto ustanovení odsunuta na dobu vstupu ČR do Evropské unie, jak to učinily Polsko a Maďarsko. Kdyby navíc Komise pro cenné papíry skutečně důsledně dohlížela na situaci na trhu, mohly být škody způsobené klientům KTP Quantum daleko nižší. Navzdory žalobám minoritního akcionáře Jana Vokrouhleckého pokračovalo otevírání investičních – a také uzavřených – podílových fondů. Na českém trhu mohou od ledna loňského roku působit pouze zahraniční fondy správců, kteří získali licenci od Komise pro cenné papíry.

Povodně český kapitálový trh a jeho jednotlivé subjekty příliš neovlivnily. I když si některé české akciové tituly v loňském roce výrazně polepšily, počet přímých investorů do akcií a dluhopisů zůstává nízký. Čeští investoři preferují hlavně fondy. Klesající úrokové sazby budou omezovat výnosy fondů peněžního trhu a dluhopisů. Jak se budou vyvíjet akciové trhy a následně i akciové fondy, zůstává zatím otázkou.

VI. Peníze

Dění na českém trhu a výnosy jednotlivých investičních instrumentů výrazně ovlivňovala sílíící koruna. Investoři by proto měli investice v jiných měnách než v domácí důkladně zvažovat. Navzdory tomu, že Burza cenných papírů Praha získala loni v září licenci na obchody s deriváty, tyto transakce dosud vzhledem k malému zájmu nezahájila. Malý počet investičních příležitostí na domácím trhu přispěl k dalšímu poklesu subjektů, které na něm působí. Tento trend bude pokračovat především v případě obchodníků s cennými papíry. Nižší výnosy představují bohužel živnou půdu pro podvodníky, nabízející hlavně vysoké zhodnocení na trhu měn, derivátů, případně komoditních derivátů. Po delší době se znovu objevily plošně rozšiřované nevýhodné cenové nabídky na odkup akcií.

Vzrostl počet soudních sporů, které souvisejí s kapitálovým trhem. Některé – u CS Fondů a fondů založených Milanem Šrejberem – skončily vynesením rozsudku, z dalších (Kreditní banka Plzeň, Plzeňská banka) vyšli obžalovaní bez trestu. Letos by měl být zřejmě zahájen dlouho očekávaný proces s bývalými představiteli fondu IF Trend, kteří jsou podezřelí z jeho vytunelování. Do uzávěrky Ročenky se policii nepodařilo doručit obvinění z trestné činnosti ani zakladateli harvardských investičních fondů Viktoru Koženému. Loni překvapivě vznikla v ČR Česká asociace investičních manažerů, pobočka instituce, která má celosvětové zázemí. Její činnost by mohla v některých oblastech teoreticky konkurovat jiné Asociaci – pro kapitálový trh.

Dluhopisy

Počátkem loňského roku se předpokládalo, že budou úrokové sazby v ČR i ve světě postupně růst. Obavy z pokračující recese americké a evropské ekonomiky však naopak přiměly centrální banky k dalšímu snižování úroků. Podobný krok několikrát učinila také Česká národní banka. V porovnání s počátkem minulého roku tak klesla v jeho závěru základní 14denní repozazba ze 4,50 na 2,75 %, což se příznivě odrazilo v cenách dluhopisů. Jejich vývoj ale nebyl v průběhu roku rovnoměrný. V prvním čtvrtletí, kdy se díky příznivým výsledkům ekonomiky USA očekávalo oživení, nejprve klesaly. Pak se tento trend v ČR i díky příznivým inflačním výhledům otočil. ČNB se navíc snaží omezovat snižováním sazeb atraktivitu české koruny a limitovat tak růst jejího kursu vůči euru a dolaru. V závěru roku nebyl cenový trend tak zřetelný. Předpokládá se však, že pokud Evropská centrální banka sníží sazby, klíčová 14denní repozazba ČNB půjde rovněž dolů, a to nejspíše o půl procenta. To by mohlo obligacím znovu pomoci. Snižování sazeb je však zřejmě u konce. Letošní rok proto patrně nebude pro dluhopisy tak příznivý jako rok 2002.

Loni byly emitovány státní dluhopisy za přibližně 80 mld. Kč, objem emisí podnikových dluhopisů zůstává nízký. Roste naopak hodnota vydaných hypotečních zástavních listů. Vzhledem ke snížení původně plánovaného schodku státního rozpočtu se objem dluhopisů, které letos hodlá emitovat česká vláda, poněkud snížil. Podle odhadů půjde o 110–130 mld. Kč. Stejně jako loni mají být vydávány tříleté, pětileté, desetileté a patnáctileté státní obligace. Není příliš pravděpodobné, že ČR bude emitovat korunové euroobligace nebo že se výrazně zvýší objem emitovaných podnikových obligací.

Deriváty

Pražská burza v roce 2001 získala licenci k obchodům deriváty, a to s opcemi a futures na akciový index, s futures odvozenými od úrokových sazeb a od koše státních dluhopisů. Komise pro cenné papíry udělila prozatím 17 licencí obchodníkům s cennými papíry (ne všichni jsou členy burzy). Přesto do konce loňského roku burzovní obchody s deriváty zahájeny nebyly. Příčinou je nízký počet klientů, kteří mají o tyto investice zájem.

VI. Peníze

Fondy a pojišťovny totiž využívají k zajištění portfolia deriváty šité na míru, které jim může nabídnout mimoburzovní trh (OTC). Legislativa jim zatím znemožňuje investovat do derivátů ze spekulativních důvodů. Změnu má přinést nový zákon o kolektivním investování, který mj. počítá i s derivátovými fondy. Podle projektu z roku 1998 chtěl nabídnout zájemcům obchody s deriváty také RM-Systém. Projekt hovoří o technické pomoci při obchodech s futures a opcemi na index českých akcií CTX, který je obchodován ve Vídni. Ani tento projekt nebyl dosud zahájen.

Subjekty kapitálového trhu

Komise pro cenné papíry: Loni skončilo funkční období dvou členů prezidia Komise pro cenné papíry. Irena Pelikánová ukončila působení ve vedení komise v polovině února, Tomáš Ježek 31. března. Pavel Drobil i Petr Lachnit, kteří byli do této funkce původně navrženi, po změně vlády kandidaturu sami stáhli. Horkými kandidáty do prezidia jsou expředseda Fondu národního majetku Jiří Havel, pra-

Tab. č. VI/5

Vybrané subjekty českého kapitálového trhu

	k 31. 12. 2000	k 31. 12. 2001	k 31. 10. 2002
<i>SCP</i>	1	1	1
<i>BCPP</i>	1	1	1
<i>RM-Systém</i>	1	1	1
<i>Inv. společnosti (ČR)</i>	71	65	60
<i>– v likvidaci</i>	35	41	41
<i>Inv. fondy</i>	85	74	65
<i>– v likvidaci</i>	52	54	53
<i>Podílové fondy</i>	94	92	91
<i>Otevřené PF</i>	87	88	91
<i>Uzavřené PF</i>	7	4	0
<i>Zahr. fondy/podfondy</i>	n.a.	209	573
<i>Obchodníci s CP</i>	112	97	84
<i>Makléři</i>	1547	1547	1602
<i>Veř. obch CP</i>	2040	1)	1)
<i>Penzijní fondy</i>	30	25	23
<i>– v likvidaci</i>	11	11	10
<i>Pojišťovny</i>	43	43	45
<i>– v konkurzu</i>	1	2	3

Pozn.: 1) Od 1. 1. 2001 neveduje počty registrovaných (veřejně obchodovatelných) cenných papírů Komise pro cenné papíry. O titulech, se kterými se obchoduje v RM-Systému a na burze, rozhodují tito účastníci trhu.

Pramen: KCP

VI. Peníze

člen komise Zdeněk Husták a Marcel Babczynski působící v bankovníctví. Pokud vláda někoho z nich navrhne do jejího čela, bude jejich případné jmenování za členy prezidia již záležitostí nového prezidenta.

Komise se loni znovu výrazně podílela na tvorbě legislativy upravující kapitálový trh. Její součástí byla i novela vlastního zákona o Komisi pro cenné papíry. Ta KCP umožňuje vydávat vyhlášky. Neuspěla naopak s návrhem, aby se na financování jejích aktivit podíleli účastníci trhu a aby mohla dohlížet na činnost penzijních fondů.

Komise postupně utahuje šrouby, zejména v případě obchodníků s cennými papíry. Její pověst pošramocenou v kauze zkrachovalé společnosti Private Investors však znovu poškodil případ náhodského obchodníka s cennými papíry KTP Quantum, v němž mohla podle kritiků zasáhnout dříve a mnohem razantněji. Škody způsobené klientům KTP by pak byly podstatně nižší.

V průběhu roku Komise povolila činnost na českém trhu asi 600 fondům a podfondům, které spravuje 42 zahraničních investičních společností. Udělování licencí provázely spory. Správcům zahraničních fondů vadily specifické požadavky českého regulátora trhu, jdoucí často nad rámec zvyklostí v Evropské unii. Nutí například fondy, které působí na českém trhu, investovat pouze v zemích OECD. Renomé komise poněkud uškodilo rozhodnutí soudu, podle kterého nemusely být listinné cenné papíry První investiční převedeny na ČSOB rubropisem správce. Vrchní soud dal za pravdu ČSOB, která tvrdila, že První investiční získala v rámci celé skupiny IPB a chybějící podpis na tom nic nemění.

Pokles počtu subjektů působících na trhu umožňuje KCP zkvalitnit dozor a připravit se na nové úkoly vyplývající z chystaného vstupu země do EU. Hodně si slibuje od loni zahájeného dlouhodobého projektu vzdělávání investorů. Značnou pozornost věnuje také auditorům a auditorským standardům i prosazování mezinárodních účetních standardů. Zaměřuje se rovněž na správu a řízení společností (corporate governance) a reporting společností, jejichž cenné papíry jsou přijaty k obchodování na veřejných trzích v Evropě.

Snaží se také stanovit jasné způsoby, jimiž budou zveřejňovány cenově citlivé informace, a zabránit tak jejich zneužívání (tzv. insider trading). Při žádném ze šetření insider tradingu, které dosud komise vedla, se jí ale nepodařilo prokázat něčí pochybení. Přísněji chce také dohlížet na analytiku, kteří poskytují investiční doporučení.

Burza cenných papírů: Objemy obchodů s akciemi i dluhopisy na Burze cenných papírů Praha proti loňskému roku mírně klesly. Index PX 50 znovu reagoval především na domácí podněty (privatizace). Počet emisí v indexu PX 50 je od konce roku 2001 pohyblivý a může činit maximálně 50 titulů. V roce 2001 ho tvořilo 37 emisí, v roce 2002 se ale počet emisí zařazených do indexu snížil na 18 titulů.

K řadě změn došlo loni v burzovní komoře, která pražskou burzu řídí. V konkursu, který byl závěrem roku 2001 vyhlášen na funkci generálního tajemníka BCPP, patřili mezi největší favority tehdejší předseda burzovní komory George Jedlička, Christian Imo, který byl kdysi v čele vídeňské burzy, a Jan Vlachý, působící mj. ve společnostech Patria Finance a Raiffeisen. Výběrová komise nakonec nikoho z nich nevybrala a do konce května 2004 potvrdila v této funkci dosavadního generálního tajemníka pražské burzy Pavla Hollmanna. Předseda komory G. Jedlička pak na svou funkci i členství v komoře v březnu rezignoval. Členství v komoře ukončil také bývalý šéf společnosti Patria Finance Zdeněk Bakala. V dubnu byl zvolen předsedou komory Dušan Baran z České spořitelny a místopředsedou Michael Jasanský z firmy Patria Finance. Druhým místopředsedou burzovní komory se pak v červenci stal Jan Blaško z České pojišťovny. Generální ředitelkou UNIVYC, dceřiné společnosti BCPP pro vypořádání obchodů, se v červnu stala Helena Čacká.

Také loni pokračovala burza v jednáních o spojení s některou z významných zahraničních burz, nadále bez konkrétních výsledků. Burzovní trh mezitím opouští další likvidní emise. Počátkem června

VI. Peníze

z ní odešly akcie České spořitelny, obdobně by tomu mělo být také v případě akcií Českých radiokomunikací a patrně i u dalších likvidních titulů. Není jisté, zda burzu po privatizaci neopustí také Unipetrol, Český Telecom a ČEZ.

Místo České spořitelny byly od 1. října na trh zařazeny akcie její mateřské Erste Bank. Objem obchodů i vývoj cen však zůstává ve vleku obchodů ve Vídni. Naděje, které byly vkládány do arbitrážních obchodů, založených na rozdílech cen v Praze a ve Vídni, se tedy v případě Erste zatím nenaplnují. Zařazení Erste do indexu PX 50 přiblížilo díky její tržní kapitalizaci pražskou burzu mezinárodním trhům. Možnost, že by na pražskou burzu vstoupily další emise (i zahraniční), zatím zůstává spíše v oblasti teorií. Na primární emise akcií si zřejmě ještě počkáme.

Na rozdíl od varšavské a budapeštské burzy se v Praze neobchoduje v eurech. S výjimkou jedné emise dluhopisů zatím nejví investoři o transakce v této měně příliš velký zájem. Varovné je, že z burzy postupně odcházejí další tvůrci trhu na prestižním segmentu SPAD, naposledy Baader Securities. Také spekulace, že domácímu akciovému trhu pomůže vláda privatizací některých klíčových podniků přes burzu, zní zatím spíše teoreticky.

RM-Systém: V souladu se zákonem musel RM-S vyřadit z obchodování několik stovek nelikvidních akciových titulů. To je jednou z příčin poklesu zájmu drobných investorů o obchody na tomto trhu a poklesu celkového objemu transakcí vůči roku 2001. RM-S přinutil tento pokles uzavřít v říjnu 17 obchodních míst. Jeho síť tak nyní tvoří již jen 60 obchodních míst v celé ČR.

Jsou to i ekonomické důvody, které přiměly RM-S dále rozšiřovat a zlepšovat úroveň služeb poskytovaných v elektronické podobě. V průběhu roku získal RM-Systém od Komise pro cenné papíry licenci k vypořádání obchodů s cennými papíry. Za svůj stěžejní projekt proto letos pokládá spuštění SVYT (Systému Vypořádávání Transakcí s investičními instrumenty). RM-S navíc stále usiluje o organizování trhu s neregistrovanými cennými papíry, zejména těmi, které byly z trhu vyřazeny. Naráží však na nesouhlas ze strany Komise pro cenné papíry.

Nesouhlas komise přinutil v minulosti RM-S odložit jiný projekt, jehož cílem bylo zprostředkovat technickou pomoc při obchodech s deriváty na vídeňské burze. Dosud však nejsou vyřešeny technické problémy, které s poskytováním těchto služeb souvisejí. Zájem o organizované obchody s deriváty ve střední Evropě navíc poklesl a není důvod, proč by tomu mělo být v případě futures a opcí na index českých akcií CTX obchodovaných ve Vídni jinak. Podle připravovaného zákona o podnikání na kapitálovém trhu bude moci v ČR působit buď burza cenných papírů, nebo alternativní obchodní systém, který provozuje obchodník s cennými papíry. Je na RM-S, kterou z těchto cest si vybere.

Investiční společnosti a fondy: Zahraniční fondy mohou na českém trhu od počátku roku působit pouze s licencí od Komise pro cenné papíry. ČSOB, Česká spořitelna a Komerční banka se po privatizaci staly součástí mezinárodních finančních skupin KBC, Erste Bank, resp. Société Générale, které nabízejí prostřednictvím dceřiných společností vlastní fondy, stejně jako tři zmíněné české subjekty. Postupně dochází k jejich integraci a ke smývárání rozdílů mezi domácími a zahraničními investičními společnostmi a fondy. Konkurence na trhu se tak zostřuje, což investoři určitě uvítají.

Ve skupině ČSOB (KBC) má být letos završena fúze, jejímž cílem je převést fondy První investiční a OB Investu do ČSOB Investiční společnosti (ČSOB Asset Management), která ji bude řídit. Zároveň bude v ČR nabízet fondy patřící majoritnímu vlastníkovi ČSOB, belgické KBC. Podobně je na tom Česká spořitelna, která prodává fondy své investiční společnosti, ale také svého majoritního vlastníka – Erste. Změnám se nevyhne ani IKS Komerční banky, která má být začleněna do struktury francouzské Société Générale Asset Management.

Vstup italského Unicredita do Živnostenské banky zřejmě přinese fúzi investiční společnosti ŽB Trust se skupinou Pioneer. Poté, kdy převzala skupina J&T investAGe a posléze investiční

VI. Peníze

společnost Newton trh, již další zajímavé příležitosti k fúzím mezi fondy nenabízí. Pokračovalo otevírání fondů. Z největších se loni otevřel 1. IF Živnobanka, dva uzavřené podílové fondy PPF, Rentiérský IF a také Zlatý IF Kvanto. Otevírání fondů mělo být ukončeno v prosinci loňského roku. Změna legislativy ale Komisi pro cenné papíry umožňuje prodloužit v odůvodněných případech tento termín o rok. Nejde o maličkost – přibližně deset investičních fondů čelí žalobám minoritních akcionářů, především Jana Vokrouhleckého. Z velkých se týkají hlavně fondů ze skupiny ČSOB. Příčinou žalob je údajně nedostatečně vyřešený přechod závazků z původních investičních na otevřené podílové fondy.

Jeden z fondů, Rentiérský IF, již prošel celou soudní kalvárií, Vokrouhlecký přesto tvrdí, že byl i v tomto případě porušen zákon, a záležitost zřejmě skončí u dalších soudů. Nejvyšší soud mu dal za pravdu v případě otevření kdysi největšího investičního fondu RIF. Obchodní rejstřík totiž povolil jeho otevření, aniž vyčkal, jak o spor rozhodnou soudy. Snad to nebude znamenat, že se Restituční investiční fond vrátí mezi fondy. Velký počet investorů již totiž jeho cenné papíry po transformaci fondu prodal. Navíc v minulosti obdobně postupoval rejstřík u řady dalších velkých investičních fondů, které se rovněž dávno otevřely. Jeden z investičních fondů – IF Manhattan – dokonce příměi zdoluhavý soudní spor s jiným minoritním akcionářem k tomu, že se rozhodl ukončit činnost likvidací.

Čtvrtina až pětina českého trhu patří zahraničním fondům. Většina z nich nemusí na rozdíl od domácích platit daně. V případě českých činí 15 %. Původně měly být odstraněny k 1. 1. 2003. To však není reálné. Domácím fondům naopak pomáhá silná koruna, která snižuje výnosy fondů denomino-
vaných v cizích měnách.

Po celý rok přitom pokračoval příliv majetku do fondů domácí Unie investičních společností. K většímu zájmu o fondy přispěl pokles úrokových sazeb a nižší úroky, které nyní nabízejí bankovní vklady a také rušení anonymních vkladních knížek. Největší změnou, kterou loni unie zaznamenala, bylo vytvoření funkce generálního tajemníka UNIS, na kterého předsednictvo unie delegovalo řadu pravomocí. Přestože se nabídka typů fondů i díky rostoucí zahraniční konkurenci rozšiřuje, zůstávají čeští investoři i díky nepříznivému vývoji na zahraničních trzích konzervativní a preferují hlavně fondy peněžního trhu a dluhopisové fondy.

Situaci na trhu kolektivního investování významně ovlivní připravovaný zákon o kolektivním investování, v menší míře pak i zákon o podnikání na kapitálovém trhu. Jejich cíl je shodný – dál přiblížit situaci na českém trhu podmínkám, v nichž podnikají fondy i další subjekty v Evropské unii. Nový zákon přináší změnu názvosloví. Umožní především vznik nových typů fondů – realitních, derivátových aj. Jinak budou koncipovány investiční limity, které budou muset fondy dodržovat.

Asociace pro kapitálový trh: Dění na českém kapitálovém trhu významně ovlivňují členové Asociace pro kapitálový trh (AKAT). Jejich podíl na obchodu s akciemi na pražské burze činí 85 %. Zajišťují také 90 % obchodů se zahraničními fondy v ČR. Dominují i na trhu s dluhopisy a na devizovém trhu. Významnou část aktivit AKAT představuje legislativní oblast. Asociace se podílí na přípravě všech „kapitálových“ zákonů i dalších právních norem. Jejich posledním návrhem je zatím návrh víceetupňové evidence cenných papírů.

Středisko cenných papírů: SCP neboli centrální registr zaknihovaných cenných papírů vedl k 1. 1. 2003 celkově 3 095 337 účtů majitelů cenných papírů, z toho 556 262 prázdných. Domácím investorům spravoval 2 885 280 účtů, dalších 205 133 účtů vedl osobám s bydlištěm na Slovensku. Kromě toho vedl 4 924 účtů dalších zahraničních subjektů.

Středisko je delší dobu kritizováno, že jsou jeho služby drahé. Pokles objemu obchodů totiž snižuje příjmy SCP. Jeho provozní náklady jsou však bez ohledu na objem realizovaných transakcí víceméně stejné. Řadu let se hovoří o transformaci střediska. V první fázi by se mělo stát státním podnikem; jeden z návrhů předpokládá, že se část SCP transformuje do centrálního depozitáře cenných

VI. Peníze

papírů, který by mohl evidovat zaknihované i listinné cenné papíry, a to určitým propojením jeho aktivit s dceřinou společností burzy pro vypořádání obchodů UNIVYC. O jeho konkrétní podobě se ovšem vedou spory.

Česká asociace investičních manažerů: Nejpřekvapivějším krokem na českém kapitálovém trhu byl zřejmě loni vznik domácí pobočky Asociace pro investiční management a analýzy (AIMR), nazvané Česká asociace investičních manažerů. Tato celosvětově působící organizace mj. umožňuje složit mezinárodně uznávanou zkoušku, a získat tak titul certifikovaný finanční analytik. Zkoušku v ČR a na Slovensku získalo nebo ji hodlá složit přes 100 investičních odborníků.

Legislativa

Také v loňském roce byla postupně novelizována řada nevyhovujících ustanovení zákona o cenných papírech a obchodního zákoníku, které začaly platit od roku 2001. Kromě lepení těchto děr představuje zřejmě nejvýznamnější počín loňského roku novela zákona o Komisi pro cenné papíry. I když se komisi nepodařilo prosadit všechny požadované změny (částečné financování její činnosti účastníky trhu, dozor nad penzijními fondy), její pravomoci vzrostly tím, že jí nový zákon umožňuje vydávat vyhlášky. K dílčím změnám došlo v případě Garančního fondu obchodníků s cennými papíry. Nově je např. definován tzv. zákaznický majetek, z něhož se vypočítávají příspěvky obchodníků do fondu. Garančnímu fondu již také nehrozí, že ho někdo pošle do konkursu. Zásadní problém jak zajistit, aby bylo ve fondu dost peněz k výplatě náhrad poškozených klientů, však zatím odstraněn nebyl.

Laická i odborná veřejnost napjatě čekají na zákony o podnikání na kapitálovém trhu a o kolektivním investování. Oba měly původně platit od 1. 1. 2003, nyní se odhaduje, že by měly začít platit o rok později. Protože se ale původní termín, kdy se počítalo se vstupem ČR do Evropské unie, posunul, příliš to nevadí. Samozřejmě za předpokladu, že půjde o kvalitní právní normy, které nebude třeba novelizovat tak často, jako tomu bylo v případě zákona o cenných papírech a obchodního zákoníku přijatých v roce 2001.

František Mašek, týdeník Ekonom

Penzijní fondy

V roce 2001 penzijní fondy završily osmý rok své existence. Hlavními událostmi roku byla pokračující diskuse o důchodové reformě, která určí příští podobu penzijních fondů, další koncentrace v sektoru, a poprvé oznámená stagnace počtu účastníků penzijního připojištění.

Pokles počtu penzijních fondů

Penzijní fondy působí na českém trhu od roku 1994. Po prudkém počátečním nárůstu počtu až na 44 se se jejich stav kvůli likvidacím a především fúzím v posledních pěti letech snížil až na 14 na začátku roku 2001. V lednu loňského roku skupina Credit Suisse Life & Pensions (dříve Winterthur) koupila Vojenský otevřený PF. Po sloučení tak vytvořila největší penzijní fond v zemi se čtvrtinovým podílem na trhu.

Druhou akvizicí loňského roku bylo převzetí penzijního fondu Commercial Union (CU) skupinou

VI. Peníze

České pojišťovny. Po sloučení fondu CU s penzijním fondem České pojišťovny, které je plánováno na závěr letošního roku, vznikne druhý největší penzijní fond. Celkový počet fondů působících na českém trhu tak klesne na dvanáct.

Zde se asi pokles nezastaví. Dají se očekávat i další fúze, např. Českomoravský PF a ČSOB PF jsou součástí stejné finanční skupiny. V penzijním připojištění působí deset skupin, z nichž pouze dvě nejsou z finančního sektoru (Zemský PF patří Mostecké uhelné, Hornický PF je součástí OKD). Podle odborníků se dá proto očekávat, že i tyto dva subjekty časem prodají své podíly. Po realizaci těchto uvažovaných změn by na českém trhu působilo devět až deset penzijních fondů.

Nárůst klientů se zastavil

Od vzniku penzijních fondů počet účastníků penzijního připojištění trvale rostl. Zájem o pojištění na důchod je dán především nízkými penzemi k průměrnému výdělku, státním příspěvkem a daňovým zvýhodněním na straně zaměstnance i zaměstnavatele. Na počátku loňského roku evidovaly penzijní fondy 2,508 miliónu klientů, kteří si do penzijních fondů uložili přes 50 miliard korun. Na penzi si ukládá peníze téměř každý čtvrtý občan země a stát jim přispívá přes 2,7 miliardy ročně.

Rychlý růst účastníků penzijního připojištění vzbuzoval optimismus a odborníci ještě v dubnu odhadovali, že smlouvu o spoření na penzi by si mohl uzavřít další milión lidí. Vystřízlivění přišlo o měsíc později. Ministerstvo financí v květnu oznámilo, že v prvním čtvrtletí poprvé klesl počet osob, kterým jsou vypláceny státní příspěvky k penzijnímu připojištění, o 20 tisíc osob. Pokles byl ale způsoben staršími smlouvami, které umožňovaly lidem nad 50 let ukončit spoření již po jednom roce. Právě tato skupina krátkodobých investorů si v tomto období vybrala své úspory.

Stále více organizací začalo přispívat na penzijní připojištění svým zaměstnancům. Kromě podnikové sféry se penzijní připojištění stalo běžnou součástí sociálních programů i ve státní správě. Jen v prvním čtvrtletí loňského roku tak získávalo příspěvek od svého zaměstnavatele přes půl miliónu pojištěnců. V závěru roku se sice dynamika nárůstu klientů, kterým přispívá zaměstnavatel, snížila, ale zato se zvýšil průměrný příspěvek organizací na 350 korun měsíčně na jednoho pracovníka.

O důchodové reformě se zatím hovoří

Důchodová reforma bude mít zásadní vliv na příští podobu penzijních fondů. Politická reprezentace dosud nemá jednotný nebo alespoň většinový názor na mnoho otázek: Bude penzijní připojištění povinné? Vzniknou zaměstnanecké penzijní fondy? Bude moci jedna správcovská společnost obhospodařovat množství penzijních fondů (včetně zaměstnaneckých)? A podobně.

Nový zákon o penzijních fondech bude znám ještě letos. Měl by kromě náznu odpovědí

Tab. č. VI/6

Peníze evidované ve prospěch klientů

	1. čtvrtletí 2002	konec roku 2001
<i>Vojenský otevřený PF</i>	8,769	8,566
<i>PF Komerční banky</i>	7,729	7,384
<i>Českomoravský PF</i>	5,856	5,644
<i>PF České pojišťovny</i>	5,727	5,363
<i>PF České spořitelny</i>	5,330	4,986
<i>Credit Suisse L&P PF</i>	5,244	5,153
<i>ING PF</i>	5,056	4,562

VI. Peníze

na výše uvedené otázky vyjasnit, zda budou moci penzijní fondy napříště investovat i do zahraničních cenných papírů a za jakých podmínek. V současné době penzijní fondy smějí investovat jen do domácích bezpečných cenných papírů. Většina z nich udržuje svá portfolia ve státních dluhopisech a pokladničních poukázkách. Z tohoto důvodu není výnos penzijních fondů nijak vysoký. V roce 2001 přispívaly fondy svým klientům nejčastěji okolo čtyř procent zhodnocení, v loňském roce očekávaly přibližně tři procenta při jednoprocentní inflaci.

Česko chystalo podklady pro EU

Ačkoli Česká republika zatím není členem Evropské unie, podílela se jako první z kandidátských zemí na přípravě dokumentů pro březnový summit Evropské rady. Společně s Nizozemskem vypracovala memorandum o penzijní reformě. Kromě mezigenerační solidarity a zvýšení zásluhovosti (penze podle výdělku a věku odchodu do důchodu) dokument počítá s žádoucím rozvojem penzijních fondů a připojištění.

Kruchy penzijních fondů před soudem

Loňský rok byl také ve znamení vlekoucího se soudního řízení nad představiteli zbankrotovaného penzijního fondu Garance, odkud zmizelo 33 miliónů korun. Teprve v závěru roku byl vynesen rozsudek, většina z téměř 4,5 tisíce klientů fondu přešla ke konkurenci.

Také v kauze zkrachovalého fondu Viva padlo několik obvinění. Ředitel fondu byl stíhán za porušování povinností při správě cizího majetku a zneužití informací v obchodním styku. Makléřská společnost pracující pro penzijní fond Viva zase čelila obvinění, že převodem aktiv fondu se pokusila snížit daňový základ. PF Viva v minulosti spravoval úspory 22 tisíc klientů.

Michal Fialka, Hospodářské noviny

Pojišťovnictví a pojišťný trh po roce 1991

Právní rámec

Základ rozvoje českého pojišťovnictví v tržních podmínkách byl položen v roce 1991, kdy byl přijat zákon č. 185/1991 Sb., o pojišťovnictví. Postavení a činnost pojišťoven upravoval též obchodní zákoník, občanský zákoník, daňové a jiné zákony. V roce 1993 bylo zásadně změněno účetnictví pojišťoven a zákonem č. 320/1993 Sb. byla schválena novela zákona o pojišťovnictví. Na ni navázala vyhláška Ministerstva financí č. 52/1994 Sb., kterou byla upravena tvorba, použití a způsob umístění technických rezerv pojišťovny.

Tento soubor právních předpisů zůstal v platnosti několik let a umožnil zakládání nových pojišťoven, rozvoj konkurence a rozšiřování nabídky pojistných produktů. Od roku 1996 vyvstal úkol harmonizovat české pojistné právo s právními akty Evropské unie. Po přípravných etapách se přelomovým rokem v oblasti pojistného práva stal rok 1999. Byl přijat zákon č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla a o změně některých souvisejících zákonů. Následně byla vydána vyhláška č. 205/1999 Sb., kterou se provádí poslední jmenovaný zákon. Na jeho základě bylo možno

VI. Peníze

uskutečnit změnu v oblasti pojištění odpovědnosti z provozu vozidla, přejít od zákonného k povinnému smluvnímu pojištění odpovědnosti.

Druhou klíčovou normou přijatou v roce 1999 byl zákon č. 363/1999 Sb., o pojišťovnictví a o změně souvisejících zákonů. Na základě zmocnění daného tímto zákonem vydalo Ministerstvo financí vyhlášku č. 75/2000 Sb., kterou se provádí zákon o pojišťovnictví.

Třetím stěžejním zákonem, který se týkal pojišťovnictví, byl zákon č. 159/1999 Sb., o některých podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu a o změně zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a o změně zákona o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů. V příslušných ustanoveních tohoto zákona bylo upraveno povinné pojištění záruky pro případ úpadku cestovní kanceláře.

V roce 2000 byla přijata novela zákona o daních z příjmů, jejíž součástí byly i daňové výhody pro soukromé životní pojištění. V podstatě jde o ty pojistné produkty, jež mají charakter spoření na stáří a doplňkovou funkci v celém důchodovém systému. Byly zavedeny dva okruhy daňových stimulací – pro zaměstnavatele/zaměstnance a pro individuálního pojištěného/poplatníka.

Pojistné právo umožnilo rozvoj pojišťovnictví a pojistného trhu a zabezpečilo jeho globální stabilitu. Současným úkolem je dokončit harmonizaci s právními akty EU. Jedná se například o novelu zákona o pojišťovnictví, která musí zahrnout základní principy fungování jednotného vnitřního pojistného trhu EU, tj. princip jediné licence, platné ve všech členských státech, a princip svobody poskytování služeb.

Počet pojišťoven, nabídka pojištění

Přijetí zákona o pojišťovnictví v roce 1991 umožnilo zakládání nových pojišťoven a konkurenci. Ke konci roku 1991 byla již třem pojišťovnám udělena povolení k provozování pojišťovací činnosti. Hlavní vlna zakládání proběhla v letech 1993–1997. Ke konci posledně uvedeného roku působilo v České republice 40 pojišťoven. Ke konci roku 2001 se jejich počet zvýšil na 43, z toho 3 byly životní, 23 neživotní a 17 univerzálních, tj. provozujících současně jak životní, tak neživotní pojištění. Z uvedených 43 pojišťoven lze 35 charakterizovat jako tuzemské pojišťovny a 8 jako zahraniční (organizační složky zahraničních pojišťoven). V uvedeném počtu tuzemských pojišťoven bylo 33 akciových společností, 1 družstvo a 1 právnická osoba zřízená podle zvláštního zákona. (Všeobecná zdravotní pojišťovna ČR, která měla povolení k provozování soukromého zdravotního pojištění.) Ze 35 pojišťoven lze 19 označit jako společnosti s převažujícím zahraničním kapitálem a 16 jako společnosti s převažujícím tuzemským kapitálem.

V roce 2001 probíhalo jako v předchozích letech zkvalitňování pojistné ochrany, a to jak rozšiřováním nabídky pojistných produktů, tak jejich inovacemi. Na pojistném trhu bylo k dispozici zhruba 250 pojištění, resp. pojišťovaných nebezpečí. Pokud jde o rozšiřování nabídky, lze uvést příklad: investiční životní pojištění. V březnu 1999 bylo nabízeno 4 pojišťovnami, ale v červnu 2002 již 9 pojišťovnami. Ve stejném období se zvýšil počet pojišťoven nabízejících pojištění vážných chorob z 10 na 13. U majetkových pojištění občanů může klient v roce 2002 volit z nabídky 15 pojišťoven.

Pozice pojišťovnictví v národním hospodářství

České pojišťovnictví od roku 1991 trvale posilovalo svoji pozici v národním hospodářství. Celková pojištěnost, což je poměr předepsaného pojistného k hrubému domácímu produktu (HDP), vzrostla ze 2 % v roce 1991 na 3,7 % v roce 2001 (v běžných cenách). Přes tento růst zůstává Česká republika

VI. Peníze

u tohoto ukazatele stále za průměrem zemí Evropské unie, který v roce 2001 činil 9,1 %. Na druhé straně byla celková pojištěnost v České republice v roce 2001 vyšší než v bývalých středo- a východoevropských zemích s plánovaným hospodářstvím, s výjimkou Slovinska. Hlavní rozdíl mezi Českou republikou a zeměmi Evropské unie je v oblasti životního pojištění. Dá se říci, že v porovnání s EU jde o strukturální rozdíl, který má pouze dlouhodobé řešení ve vazbě na rozvoj české ekonomiky a životní úroveň. Podíl pojistného u životního pojištění na HDP v zemích Evropské unie činil v průměru v roce 2001 5,9 %, kdežto v České republice 1,3 %. U neživotního pojištění již tak výrazná diference není (v roce 2001: EU 3,2 %, ČR 2,4 %). Podíl životního pojištění na celkovém předepsaném pojistném dosáhl v České republice v roce 2001 35 % a v zemích EU přes 65 %. (Pramen: Comité Européen des Assurances, CEA)

Pojistný trh – základní dlouhodobé trendy vývoje

Vývoj pojistného trhu je možno posuzovat z mnoha pohledů a podle celé řady ukazatelů. Hodnotíme-li dlouhodobé trendy, je účelné upozornit především na dynamiku růstu předepsaného pojistného a některé ukazatele z oblasti finančního hospodaření pojišťoven.

Předepsané pojistné (v běžných cenách) členů ČAP, kteří se podílejí dlouhodobě na celkovém předepsaném pojistném v České republice více než 99 %, vzrostlo ze 14,4 mld. Kč v roce 1991 na 79,2 mld. Kč v roce 2001, tj. 5,5krát. Meziroční přírůstky pojistného ve všech letech sledovaného období vždy překročily 10 %. Na jejich výkyvy měla vliv inflace, zvláště v první třetině devadesátých let, a výkon celého národního hospodářství. Finanční stabilitu pojistného trhu ilustruje například vývoj technických rezerv pojišťoven. V roce 1993 činily celkové rezervy členů ČAP cca 52 mld. Kč a v roce 2001 již 135 mld. Kč. Rozhodující podíl připadá na technické rezervy u životního pojištění, které představují v podstatě úspory klientů. S aktivy, jejichž zdrojem jsou technické rezervy, pojišťovny obezřetně hospodaří. Tuto obezřetnost a další principy vyžadují příslušné právní předpisy, které stanovují také povinnost dodržovat dané limity pro jednotlivé položky finanční skladby. Na vývoj tzv. finančního umístění má nesporný vliv vývoj národního hospodářství, zejména kapitálového trhu. V roce 1994 měla nadpoloviční podíl na celkovém finančním umístění členských pojišťoven depozita u bank, zatímco v roce 2001 již cenné papíry s pevným výnosem.

Podstatné je, že dynamický růst pojistného trhu byl doprovázen obezřetným hospodařením a globální finanční stabilitou. Pojišťovny byly schopny se vyrovnat s katastrofálními povodněmi v roce 1997 na Moravě a ve východních Čechách a zvládnou i likvidaci škod ze srpnových povodní v roce 2002.

Pojistný trh v roce 2001 a 2002

Rok 2001 byl pro české pojištnictví relativně dobrým rokem. Předepsané pojistné celkem činilo 79,2 mld. Kč a vzrostlo o 14,3 %. Základní kapitál zůstal svou výší 12,9 mld. Kč zhruba na úrovni roku 2000. Fondy pojišťoven se zvýšily o 48,6 % na 11,4 mld. Kč. Celkový výsledek po zdanění dosáhl výše 4,4 mld. Kč a byl vyšší než v roce 2000 a vůbec nejvyšší v novodobé historii českého pojištnictví, tj. od roku 1991. Technické rezervy životního pojištění se přiblížily hranici 100 mld. Kč a technické rezervy neživotního pojištění zaznamenaly také nárůst, a to o 20,8 % na 37,2 mld. Kč. Tento výsledek vynikne při srovnání s jejich poklesem v roce 2000 o 6,7 %. Pojištnictví bylo až do roku 1998 oborem, který vytvářel nová pracovní místa. Pak započal mírný pokles jejich počtu. V roce 2001 činil počet zaměstnanců členských pojišťoven ČAP 15 308, tj. zhruba o 3 % méně než v roce 2000. S členskými pojišťovnami ČAP spolupracovalo v roce 2001 cca 30 000 výhradních pojišťovacích agentů.

VI. Peníze

Problémy, které se objevují: například technický účet neživotního pojištění byl záporný v rozsahu 206 mil. Kč. Nelze nevidět stagnaci předepsaného pojistného u pojištění průmyslu a podnikatelů či havarijního pojištění vozidel apod.

Česká asociace pojišťoven (ČAP) shromáždila v říjnu předběžné údaje o předepsaném pojistném svých 31 členů za 9 měsíců tohoto roku podle stavu k 16. 10. 2002. Souhrnné výsledky potvrzují, že pojistný trh si udržuje solidní dynamiku růstu. Předepsané pojistné celkem se zvýšilo za období 1–9/2002 ve srovnání se stejným obdobím předchozího roku o 11,3 % a dosáhlo výše 67,6 mld. Kč. Přírůstek tohoto ukazatele v roce 2001 činil 14,4 %. U neživotního pojištění byl nárůst předepsaného pojistného nižší, a to 9,0 %. V hodnotě to představovalo 43,0 mld. Kč. Předepsané pojistné u životního pojištění činilo 24,6 mld. Kč, což představuje zvýšení proti stejnému období roku 2001 o 15,6 %.

Soukromé životní pojištění

Pro rozvoj životního pojištění bylo velmi významné, že v roce 2000 byl přijat zákon č. 492/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Tímto zákonem získalo daňové výhody životní pojištění, a to zhruba za těchto podmínek:

- musí jít o tzv. soukromé životní pojištění. Tento pojem je v zákoně vymezen takto: „pojištění pro případ dožití nebo pro případ smrti nebo dožití nebo na důchodové pojištění, a to při sjednání dřívejšího plnění v případě vzniku nároku na starobní důchod nebo plný invalidní důchod, nebo v případě, stane-li se zaměstnanec plně invalidním podle zákona o důchodovém pojištění, nebo v případě smrti“;
- v pojistné smlouvě musí být sjednána výplata pojistného plnění až po 60 měsících od uzavření pojistné smlouvy a současně nejdříve v kalendářním roce, v němž poplatník dosáhne věku 60 let.

Při splnění uvedených podmínek má poplatník – fyzická osoba – možnost odečíst od základu daně pojistné zaplacené na zdaňovací období maximálně do výše 12 000 Kč. Daňové výhody jsou stanoveny i pro případ, kdy pojistné platí za zaměstnance zaměstnavatel.

Výše uvedená novela zákona o daních z příjmů nabyla účinnosti dne 1. 1. 2001, a tak daňové výhody bylo možno poprvé využít v roce 2001. Pozitivně se projeví v vývoji životního pojištění.

Tab. č. VI/7

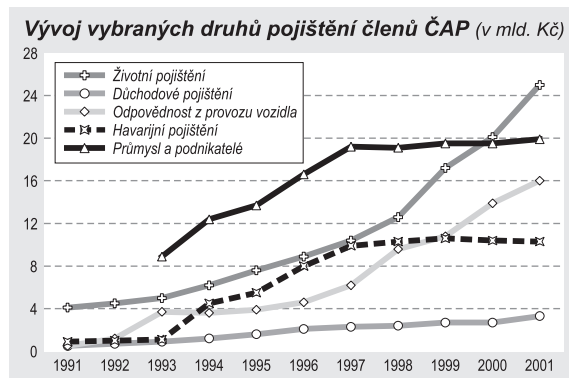
Finanční umístění členů ČAP v mld. Kč

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Finanční umístění celkem	60,2	72,1	81,9	93,4	108,9	124,7	145,5	165,5
Pozemky a stavby	5,4	7,4	8,4	9,7	11,1	11,1	10,7	11,1
Cenné papíry s pevným výnosem	n.a.	n.a.	n.a.	24,0	39,2	56,4	93,4	109,0
Depozita u bank	37,0	38,1	27,2	29,7	36,5	38,1	16,7	20,9

Pramen: Výroční zprávy České asociace pojišťoven 1994–2001

VI. Peníze

Graf č. VI/1

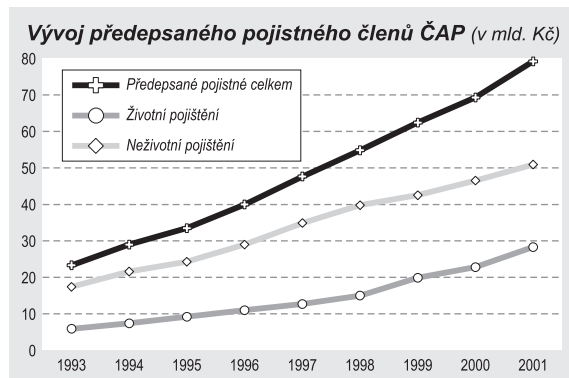
Pramen: Výroční zprávy České asociace pojišťoven 1994–2001

Předepsané pojistné u životního pojištění vzrostlo v roce 2001 o 24,2 % a u pojistných produktů, jež mají charakter spoření na stáří, tj. u soukromého životního pojištění, byl vzestup pojistného dokonce 33 %. Dodávám, že všechny pojistné smlouvy uzavřené na soukromé životní pojištění nemusejí vyhovovat všem podmínkám stanoveným zákonem o daních z příjmů. Pojišťovny vystavily za rok 2001 celkem 2,1 mil. potvrzení o pojistném zaplaceném na soukromé životní pojištění.

Povodně – srpen 2002

V roce 2002 – v srpnu – nastaly v Čechách velmi rozsáhlé povodně. Škody jimi vyvolané jsou větší než v roce 1997 na Moravě. Celkové národněhospodářské ztráty se odhadují na více než 70 mld. Kč (původní odhad činil 100 mld. Kč), přičemž nahlášené škody u členů ČAP představují asi 31,2 mld. Kč. Počet pojistných událostí se k 9.12. 2002 odhadoval na cca 79 000. K výše uvedenému datu pojišťovny vyplátily již 14,1 mld. Kč a toto číslo se průběžně zvyšuje. Vyřízeno bylo cca 66 % pojistných událostí. Škody se dotýkají 17 členských pojišťoven ČAP, které jejich likvidaci věnují mimořádnou pozornost. Pojišťovny již na počátku srpnových povodní prohlásily, že jsou schopny dostát svým finančním závazkům. Velmi výraznou roli v tomto ohledu sehrává dobré zajištění. (Pramen: ČAP)

Graf č. VI/2

Pramen: Výroční zprávy České asociace pojišťoven 1994–2001

Úkoly a výzvy

Pro české pojišťovníctví platí především stejný úkol jako pro řadu odvětví národního hospodářství, tj. dokončit harmonizaci pojistného práva s legislativou EU. Předpokládá se, že v 1. pololetí 2003 budou přijaty: návrh novely zákona o pojišťovníctví, návrh zákona o pojišťovacích zprostředkovatelích a samostatných likvidátorech pojistných událostí, návrh novely zákona o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla a návrh zákona o pojistné smlouvě.

VI. Peníze

Všechny tyto zákony či novely mají ve značné míře nebo výhradně harmonizační charakter a završují celý proces započatý v polovině devadesátých let. V roce 2004 bude hlavním úkolem aplikace těchto nových právních předpisů v praxi. Kompatibilní legislativa a její aplikace jsou kardinální předpoklady pro to, aby se české pojišťovny mohly zapojit do vnitřního pojistného trhu EU a naopak, aby zahraniční pojišťovny mohly poskytovat služby na území České republiky v rámci svobody poskytovat služby.

Legislativní koncovku může mít vyřešení celé řady věcných otázek. Jednou z nich je například hledání optimální podpory rozvoje životního pojištění, zvláště pak vytvoření či respektování nutnosti rovných podmínek mezi operátory působícími ve druhém a třetím pilíři. Pojišťovny jsou přesvědčeny, že mají co nabídnout a že jejich pojistné produkty mohou být vhodným doplňkem státního důchodového pojištění. Před revizí stojí dosavadní systém pojišťování povodní v ČR. Tlak zajistitelů vede k lepšímu oceňování rizika a stanovování celkových expozic a reálných sazeb, ale je nutno také posoudit, zda stávající solidarita mezi pojištěnými je dostatečně široká vzhledem ke klimatickým podmínkám, které se změnily a mohou dále měnit. Obecná shoda je v tom, že budoucí řešení spočívá v úzké součinnosti pojišťoven, pojištěných osob a státu.

Nezbytné je určit hranice a přesná pravidla, kdy intervenuje stát a kdy jde o akci pojišťoven. V tomto smyslu bude nutno zvyšovat povědomí občanů a podnikatelů o pojištění, o jeho významu, konceptech, které nabízí. To se však netýká jen pojištění majetku pro případ povodně nebo záplavy, ale všech typů pojištění. V některých segmentech pojistného trhu je propojitelnost zatím nízká, například u havarijního pojištění motorových vozidel či pojištění domácností apod.

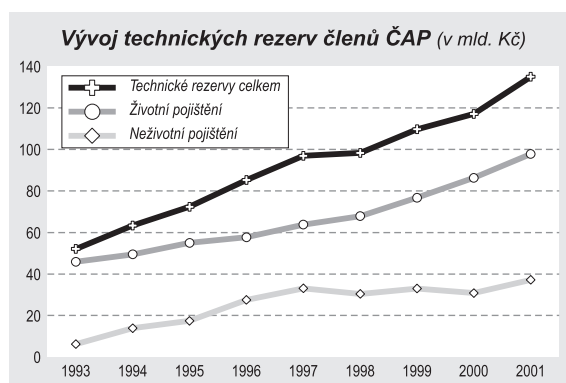
Ing. Jaroslav Mesršmíd, CSc., Česká asociace pojišťoven (www.cap.cz)

Platební karty dobyly český trh

Zatímco na počátku devadesátých let byly platební karty v ČR téměř neznámé, dnes již Česká republika patří k poměrně vyspělým trhům s vysokou penetrací „plastikových peněz“. Počet karet zde přesáhl již více než 5 miliónů, rozvinutá je i akceptační a technologická síť, která v mnoha parametrech za sebou zanechává i některé západoevropské země. Trh platebních karet navíc stále skýtá další příležitosti dynamického růstu a rozvoje.

Ačkoli zahraniční platební karty byly v České republice prostřednictvím cestovní kanceláře Čedok akceptovány od roku 1969, první platební karty (a to navíc s omezeným použitím) zde vydala až

Graf č. VI/3

Pramen: Výroční zprávy České asociace pojišťoven 1994–2001

VI. Peníze

Živnobanka v roce 1988. Ty sloužily k ovládnutí tuzexových účtů. Česká spořitelna vydala své první bankomatové karty až v roce 1989. O dva roky později pak začaly být v České republice vydávány první karty nesoucí značky MasterCard, VISA a posléze také karty American Express a Diners Club a další. I přesto, že první polovina 90. let může být z dnešní perspektivy překotného vývoje trhu platebních nástrojů hodnocena jako „karetní pravěk“, jednalo se bezesporu o klíčové období, kdy došlo k vytvoření nezbytných předpokladů pro pozdější boom.

Rychlý rozvoj platebních karet v České republice pak následoval. Již v polovině devadesátých let se karty staly jedním z nejrychleji se rozvíjejících sektorů služeb v České republice. Přispěla k tomu skutečnost, že po získání dostatečných zkušeností a v návaznosti na konkurenční vývoj retailového trhu banky výrazně zpřístupnily klientům podmínky pro získání platebních karet. Současně také díky systematickému vzdělávání se i samotní klienti bank více seznámili s technologiemi a také s výhodami karet. Dá se bez nadsázky říci, že Češi si na sklonku 20. století stále více a více přičichávají ke kouzlu plastických peněz. V České republice prošla velkým rozvojem i akceptační síť, která dnes díky moderním technologiím z 90. let patří k nejspolehlivějším a nejvýkonnějším v Evropě.

Podíváme-li se na současnou „mapu“ českého trhu platebních karet, podle údajů zveřejněných Sdružením pro bankovní karty, majoritní podíl 52 % mají na českém trhu značky platebního systému MasterCard (MasterCard, MasterCard Electronic a Maestro). Značku MasterCard přitom podle SBK neslo ke konci prvního pololetí roku 2002 v České republice 14 % platebních karet, značku Maestro 38 %. V případě karet platebního systému VISA neslo ke stejnému období 8 % značku VISA a značku VISA Electron 37 %. O zbývajících podíl se dělí další společnosti: American Express s 1 %, Diners Club s 0,05 %. Sto procent pak doplňují ostatní značky platebních karet.

Český trh v rytmu nových trendů

Ačkoli většina držitelů platebních karet mluví o své „kreditce“, většina karet dosud vydaných v České republice jsou karty debetní. Tedy ty, které svému držiteli umožňují snadnou obsluhu jeho vlastního účtu a depozit na něm. V poslední době, a to i v návaznosti na řadu marketingových aktivit se ovšem mezi klienty bank objevuje stále větší zájem o další produkty, například kreditní karty. Potvrzují to jak marketingové průzkumy samotných bank, tak další nezávislé zdroje. Kreditní karty svým držitelům poskytují možnost čerpat úvěr do povoleného rámce. Zboží tak mohou zaplatit i bez úspor a částku posléze splácejí podle svých potřeb. Výhodou, kterou kreditní karty nabízejí, je bezúročné období – uhradí-li držitel karty splátku v určeném termínu, úroky jsou nulové. Kreditní karty se svým držitelům vyplatí, především pokud je využívají k přímým platbám v obchodech, lze s nimi ovšem i vybírat z bankomatů.

Na českém trhu jsou zájemcům k dispozici jak klasické embosované kreditní karty, tak – jako novinka roku 2002 – i kreditní karty elektronické. Díky tomu, že každá platba těmito kartami je okamžitě ověřována, poskytují svým držitelům vysokou míru bezpečí proti zneužití. Bance pak díky menšímu kreditnímu riziku umožňují rozšířit nabídku kreditních karet skutečně mezi nejširší řady své klientely.

Další zajímavou a dosud ne zcela zaplněnou oblastí na českém trhu jsou karty co-brandované. Ty kromě značky platebního systému a vydávající banky nesou i značku dalšího obchodního partnera, který se na jejím vydávání podílí, či značku jeho produktu (pojišťovna, mobilní operátor, obchodní řetězec apod.). Tato spolupráce tak přináší výhody samotným klientům, kteří mohou využívat výhody pramenící ze společné „baličkové“ nabídky zúčastněných stran, ale i bankám a obchodním partnerům. Atraktivní co-brandované programy jim totiž pomohou získat další klienty s ještě vyšší kredibilitou, a to

VI. Peníze

s nižšími pořizovacími náklady i rizikem. Výhodou co-brandovaných karet je i oživení atraktivitu nabídek produktů a služeb, zvýšení povědomí o značce i profitability portfolia klientů. Tyto karty navíc díky výhodné nabídce motivují své držitele k větším a častějším útratám.

Novinkou, která již nedočkavě klepe na český trh, jsou karty „předplacené“. Zákazníci získají platební kartu, která je již předem „nabitá“ určitým finančním obnosem a může tak sloužit například jako dárek pro různé příležitosti (např. Vánoce, svátky) či skupiny (zaměstnanci, členové klubů, studenti atd.). Cílovou skupinou tak mohou být např. zaměstnanci společností, kterým takto zaměstnavatel poskytne finanční odměnu, ale např. i děti, které se s kartou naučí hospodařit se svěřenými penězi. „Předplacené“ karty mohou být také využity v rámci propagace během rozmanitých promo akcí nejčastěji zaměřených na získání nových klientů. První předplacená karta (Maestro Prepaid) by na český trh měla vstoupit právě v průběhu roku 2003.

Produkty pro bezpečné platby na internetu

Nové produkty jsou vyvíjeny i pro nová prostředí, v nichž jsou platby uskutečňovány – ať již pro platby po internetu, tak platby mobilním telefonem. Produktem, který byl na český trh platebních karet uveden v posledních dvou letech, jsou i tzv. virtuální karty. Ty významně posilují bezpečnost a komfort placení po internetu. Neexistují ve fyzické podobě, ale pouze jako číslo, které je zákazníkovi přiděleno výhradně pro platby v internetovém prostředí. Bankovní systém tak rozezná, že internetová karta může být použita pouze na internetu, což využije při rozhodování, zda transakci povolit či zamítnout. Tak je zajištěna větší bezpečnost transakcí a omezena možnost zneužití. Virtuální karty v České republice vydávají pod značkou MasterCard zatím tři banky s poměrně silnou pozicí na trhu přímého bankovníctví – GE Capital Bank, Komerční banka a eBanka.

Rychlý rozvoj nových produktů ukazuje, že ačkoli dnes platební kartu vlastní již každý druhý občan ČR, nabízí tento trh stále velmi vysoké příležitosti pro další růst. Bude tak pokračovat trend, kdy platební karty jsou atraktivním ziskovým nástrojem, který vydávajícím bankám a institucím umožňuje poskytovat klientům služby s vysokou přidanou hodnotou.

Česká republika v roce 2004 vstoupí do Evropské unie jako vyspělý a velmi atraktivní trh platebních nástrojů s technologickým zázemím umožňujícím rychlou implementaci aktuálních platebních novinek.

Ján Čarný, ředitel pobočky MasterCard Europe pro ČR a SR

Stavební spoření

Za necelých devět let své existence uzavřely stavební spořitelny s klienty přes 7 milionů smluv. Z tohoto počtu bylo koncem září 2002 v platnosti 4,576 mil. smluv se vklady přes 157,5 mld. korun (na klasických bankovních účtech měly české domácnosti uloženo v té době 581,3 mld. korun). V roce 2002 stavební spoření zpomalilo. Předpokládá se, že trh je nasycen, přestože odhady z konce 90. let počítaly, že stavební spoření u nás dosáhne vrcholu v období 2003 až 2005. Potenciál počtu smluv byl tehdy odhadován na 3,5 až 4 milióny, ale čísla z konce třetího čtvrtletí 2002 potvrzují, že i tento odhad byl vysoce překonán.

Nejvíce nových smluv bylo uzavřeno v letech 1998 až 2001. Nový produkt s pravidelnými úložka-

VI. Peníze

mi na účet, k němuž byly připisovány úroky a státní podpora, byl pro většinu lidí srozumitelný. Především však v té době už výrazně klesly úroky z bankovních vkladů. Jestliže ještě v roce 1994 vyplácely banky z peněz uložených na dobu delší než čtyři roky úrok 13,7 %, o tři roky později už jen 5,4 % a v roce 1999 činila průměrná sazba na těchto vkladech 3,5 %. Lidé spořili zčásti i v obavě z recese, která doznívala ještě v roce 1999 a kterou doprovázel růst nezaměstnanosti.

Z těchto důvodů byl každý rok pro stavební spořitelny rekordní, protože v něm byl uzavírán vždy vyšší počet smluv než v roce předešlém. Je zřejmé, že takovýto vývoj musí narazit přinejmenším na demografickou bariéru, i když ve srovnání s Rakouskem, kde má uzavřenou smlouvu o stavebním spoření 68 % obyvatel, se nasycenost českého trhu jeví v jiném světle. V Německu má uzavřenou smlouvu o stavebním spoření 35 % obyvatel.

Nejrychleji ve střední Evropě

Nečekaná expanze během krátké historie stavebního spoření se projevila i na pozici ve středoevropském regionu, kde ČR výrazně zvýšila svůj náskok v počtu uzavřených smluv na tisíc obyvatel. V roce 2000 předstihla se 111 uzavřenými smlouvami na 1000 obyvatel Rakousko (105), které je spolu s Německem velmocí stavebního spoření, a výrazně i ostatní země (Slovensko se 61,5, Německo se 44,2 a Maďarsko s necelými dvaceti smlouvami na tisíc obyvatel). V roce 2001 byl odstup ještě markantnější, přestože i v těchto zemích stavební spoření rostlo – v ČR uzavřelo loni smlouvu o stavebním spoření 148 lidí z tisíce, v Rakousku 113, na Slovensku 83, v Německu 49 a v Maďarsku dosáhlo 18 smluv na tisíc obyvatel.

Co se týká použití úvěrů ze stavebního spoření, převažuje stále ještě názor, že půjčených peněz se využívá především na menší rekonstrukce a modernizace bytů. Struktura úvěrů však toto poměrně rozšířené mínění nepotvrzuje a neplatilo to ani v minulosti, protože už v roce 1999 směřovaly celé dvě třetiny z poskytnutých překlenovacích úvěrů na pořízení bytu či domu nebo na výstavbu nových bytů a rodinných domů.

Tab. č. VI/8

Stavební spoření v letech 1993 až 2002

	vklady v mld. Kč	úvěry celkem v mld. Kč	z toho překlenovací v mld. Kč	z toho řádné v mld. Kč	počet smluv celkem v tisících	počet platných smluv v tisících	průměrná výše podpory na jednu smlouvu v Kč	průměrné úrokové sazby z bankovních vkladů v %*
1993	1,079	0,000		0,000	206		0	13,742
1994	6,350	0,001		0,001	651		1380	12,576
1995	16,330	0,169		0,169	1105		1710	10,221
1996	34,455	2,077	1,896	0,181	1752	156	2090	7,097
1997	59,552	8,301	7,828	0,473	2282	1968	2450	5,419
1998	81,731	24,924	23,002	1,922	2897	2372	2580	4,634
1999	93,629	39,510	35,265	4,245	3799	2801	2695	3,802
2000	110,400	54,681	47,987	6,694	4915	3425	2755	3,552
2001	133,309	71,761	62,735	9,026	6289	4196	2719	3,324
30. 9. 2002	157,684	87,384	76,367	11,017	7109	4576	2635	3,254

Pozn.: * vklady nad 4 roky, srovnatelné se stavebním spořením, které má roční výnos 12,5 až 14,1 %

Pramen: MF, Asociace stavebních spořitelů

VI. Peníze

Zlomový rok 2002

V roce 2002 došlo ke změně trendu. Koncem října vedly stavební spořitelny 4,67 mil. spořicích účtů klientů, avšak rychlost uzavírání nových smluv se proti stejnému období předchozího roku poprvé od fungování stavebního spoření snížila. Za prvních deset měsíců uzavřely spořitelny celkem 1,16 miliónu nových smluv, což je zhruba o 15 tisíc méně než ve stejném období roku 2001. Je však třeba brát v úvahu, že celý systém se překlápí do druhé fáze. Velké části klientů „silných“ ročníků 1998 až 2001 končí pětiletý spořicí cyklus a mají otevřenou možnost čerpat řádný úvěr ze stavebního spoření, což také ve značném rozsahu využívají. V roce 2002 došlo k výraznému nárůstu poskytnutých úvěrů, a to jak řádných, tak překlenovacích. Tento trend bude pokračovat i v příštích letech.

Rozjezd půjček

V roce 2001 půjčily stavební spořitelny svým klientům 17,1 mld. korun, což bylo o 18 % více než v roce 2000. V roce 2002 však vzrostly úvěry ještě vyšším tempem, protože jen za první tři čtvrtletí činil jejich objem 19,7 mld. korun. Jestliže za celý rok 2001 bylo poskytnuto 112 tisíc nových úvěrů, od ledna do září 2002 to bylo 149 tisíc úvěrů. Za prvních deset měsíců roku 2002 tak spořitelny poskytly o 20 % více úvěrů než ve stejném období loni. Rychle rostou i překlenovací úvěry. Spořitelny jich uzavřely do konce října více než za celý loňský rok (v objemu jde o převýšení o jednu miliardu). Podíl řádných úvěrů na celkově poskytnutých úvěrech stále stoupá. Zatímco v roce 1997 byl objem překlenovacích úvěrů 16krát větší než objem řádných úvěrů, loni už jen 6,9krát.

Spořitelny půjčky dále zlevnily. Zatímco dosud se úročení půjček pohybovalo nad 6 %, nyní u některých tarifů kleslo pod 5 %. To je však kompenzováno poklesem úročení vkladů

Tab. č. VI/9

Úvěry a vklady jednotlivých stavebních spořitelen (stav k 30. 9. 2002)

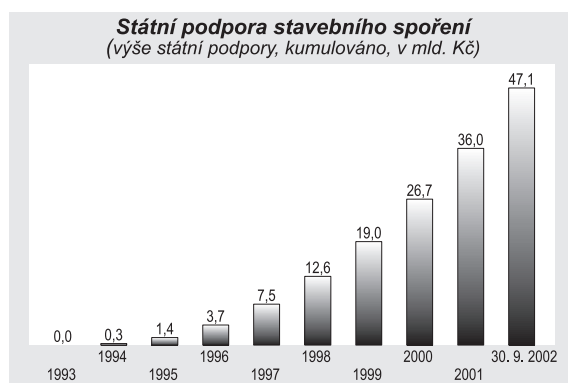
	překlenovací úvěry v mld. Kč	úvěry ze stavebního spoření v mld. Kč	úrokové sazby z úvěrů ze stavebního spoření*	vklady v mld. Kč
Českomoravská stavební spořitelna	5,791	2,490	4,80%	56,572
Všeobecná stavební spořitelna Komerční banky	2,880	1,624	6%	26,106
Stavební spořitelna České spořitelny	2,174	1,277	4,75%	36,777
Wüstenrot	1,594	0,214	5%	11,628
Raiffeisen stavební spořitelna	1,167	0,371	4,90%	17,020
Hypo stavební spořitelna	0,019	0,170	3,90%	9,436
Celkem	13,625	6,146		157,539

Pozn.: * údaje k 28. 11. 2002; některé spořitelny nabízejí i varianty vyšších úroků z úvěrů podle podmínek spoření zvolených klientem: ČMMS 5,5 %, Hypo 4,9 % a Wüstenrot 6 %

Pramen: Asociace stavebních spořitelen

VI. Peníze

Graf č. VI/4

Pramen: MF

šina z nich už nežádá, aby měl klient naspořenou celou polovinu cílové částky (naspořené peníze plus výše úvěru) uvedené ve smlouvě. Postačuje jen 40 % prostředků na účtu stavebního spoření. Klient spořicí se státní podporou tak může získat úvěr na bydlení, když naspoří 32 % z objemu cílové částky, tedy prostředků určených na bydlení. Ještě v roce 2000 bylo podle podobného propočtu nutno naspořit 44 % cílové částky.

Podle struktury úvěrů z konce září 2002 hodlalo využít půjčených peněz na výstavbu nového bytu nebo domu 17 % klientů stavebních spořitelen, dalších 39 % pak na koupi bytu nebo domu. Použití úvěr na pořízení bydlení (i jako doplněk k hypotečnímu úvěru) tak hodlá 56 % klientů úvěrovaných stavebními spořitelkami. Na zlepšení bydlení rekonstrukcemi a modernizací chce využít úvěr 30 % klientů a zbylých 14 % z celkového objemu úvěrů stavebních spořitelen připadá na ostatní bytové potřeby.

Po katastrofálních srpnových povodních a ztrátách občanů na majetku v roce 2002 vyčlenily stavební spořitelny na tzv. povodňové úvěry 4,25 mld. korun a mimořádně zvýhodnily úrokové sazby (už od 3,5 % ročně). Mimoto spořitelny zjednodušily administrativu při prokazování účelovosti.

Státní podpora se mění

Vysoký deficit státního rozpočtu a reforma jeho výdajové strany má zasáhnout i stavební spoření. Státní podpora v podobě 25% příspěvku k ročnímu vkladu klienta, nejvýše však 4500 korun ročně na jednu smlouvu, je mandatorním výdajem státního rozpočtu. Její objem vzrostl ze 284 mil. korun za rok 1994 na 11,06 mld. ke konci září 2002 (částky jsou poskytovány zpětně, takže uvedená hodnota je vyplacenou státní podporou stavebního spoření za rok 2001). Ministerstvo financí odhaduje, že státní podpora za rok 2002 dosáhne přibližně 13 mld. korun.

Jestliže za pět let fungování stavebního spoření vyplatil stát na podporách 19 mld. korun, za devět let pak už 47 miliard. Suma cílových částek činila v pátém roce stavebního spoření přes 400 miliard, koncem roku 2001 pak 613 miliard.

Otázka, zda se stavební spoření státu vyplácí, byla aktuální už před několika lety. Ovlivňuje nejen jeho výdaje rozpočtu, ale i příjmy. Kromě přímých pozitivních dopadů, tedy řešení bytových potřeb, lze najít i další efekty. Stavební firmy odvádějí více na daních z příjmů stejně jako firmy orientované na sou-

dů z dosavadních 3 až 4 % na nynější 2 až 3 %. Donedávna klienti využívali stavební spoření především pro menší částky, ale spořitelny nyní začínají nabízet také vyšší úvěry (i několikamilionové) za úroky, které jsou srovnatelné nebo dokonce nižší než u hypotečních bank. Objem peněz ze stavebního spoření je zhruba na úrovni objemu hypoték, počet úvěrů ze stavebního spoření je však asi sedmkrát vyšší.

V roce 2002 spořitelny zlepšily i dostupnost úvěrů. Vět-

VI. Peníze

visející výroby. Větší rozsah jejich činnosti přináší vyšší zaměstnanost, a tedy i příjmy občanů, kteří z nich opět odvádějí daně a pojistné. Vyšší příjmy obyvatelstva však také umožňují růst spotřeby a následně příjmů státního rozpočtu. Tento multiplikační efekt je podle odborných propočtů značný, protože každá koruna státní podpory se vrací osmi- až desetinásobně ve formě investic do bytové výstavby, vytváření nových pracovních míst atd. Příznivý dopad je tím vyšší, čím více úvěrů ze stavebního spoření je poskytováno. V Evropě je ze stavebního spoření financováno 12 % bytové výstavby, v Německu dokonce 30 %. Výše státní podpory (jako procentní podíl z nejvyšší limitované ročně naspořené částky) je v jednotlivých zemích různá a lze říci, že s vyspělostí systému procento podpory klesá. V Německu činí 10 % z limitu ročně naspořené částky (v roce 1952 ještě 35 %), v Rakousku 8 %, v Maďarsku 40 %, v Polsku 30 % a v Chorvatsku stejně jako v České republice 25 %.

Drahomíra Dubská, týdeník Ekonom

Družstevní záložny

Málokterý sektor finančního trhu zažil během své krátké novodobé historie takové drama jako peněžní družstevnictví. V prvních třech letech jeho existence (1996 až 1998) vzniklo 76 družstevních záložen, do nichž jejich členové uložili 4,5 mld. korun. O rok později evidovalo už 139 záložen vklady ve výši 10,5 mld. korun.

Díry v zákoně o spořitelních a úvěrních družstvech z roku 1995, iniciovaném poslanci, však umožnily hlavně velkým záložnám podnikat nezodpovědně a bez pravidel ekonomické stability. Pád drtivé části sektoru družstevních záložen způsobila nejen krátkozraká obchodní politika (někdy kriminálního charakteru), ale i zákonem posvěcené zakládání dceřiných společností. Přes ty unikaly peníze členů v neomezeném rozsahu. Záložny brzy neměly na to, aby mohly vyplácet vysoké úroky z vkladů, na něž lákaly své členy a jejichž sazby často přesahovaly více než trojnásobně sazby nabízené bankami. Krize likvidity tak vedly od druhé poloviny roku 1999 k pádu největších záložen a poté i družstev menší velikosti. Od roku 2000 do konce září 2002 se v družstevních záložnách „ztratilo“ přes sedm miliard vkladů.

Tab. č. VI/10

Vývoj sektoru družstevních záložen

Období	počet záložen	počet členů	vklady (v mil. Kč)	úvěry (v mil. Kč)	bilanční suma (v mil. Kč)
1996	45	7 092	176,2	45,1	211,0
1997	68	25 160	1 257,2	186,2	1 413,8
1998	76	63 301	4 484,6	1 854,9	4 686,6
1999	139	126 000	10 451,0	1 266,7	5 380,9
2000	134	110 677	10 561,5	1 443,0 **	4 662,0 **
2001*	135	112 277	6 018,8	n/a	n/a
k 30. 9. 2002*	135	115 269	3 330,2	n/a	n/a

Pozn.: * celkem, vč. záložen ve zvláštních režimech (nucená správa, likvidace, konkursu).

** stav po vydání povolení ÚDDZ působit jako družstevní záložna podle zákona 100/2000 Sb.

VI. Peníze

Tab. č. VI/11

Vývoj ekonomicky stabilizovaných záložen*

	počet záložen	počet členů	bilanční suma (v mil. Kč)	vkłady (v mil. Kč)
2000	44	7 511	725,2	609,3
2001	42	9 213	1 019,9	935,7
k 30. 9. 2002	48	11 377	n/a	1 038,6

Pozn.: * zdravé záložny podnikající bez omezení ze strany ÚDDZ

Konsolidace sektoru začala už v průběhu roku 1999, kdy Úřad pro dohled nad družstevními záložnami (ÚDDZ) uvalil na čtyři z nich nucenou správu. V roce 2000, po odhalení skutečného stavu dceřiných společností, se počet těchto rozhodnutí zvýšil na 21 a koncem roku 2000 bylo v nucené správě už 11 záložen. Přes 27 % celkových vkladů sektoru bylo zablokováno. Na majetek šesti kampelek s vklady převyšujícími 60 % celkových vkladů záložen byl koncem roku 2000 vyhlášen konkurs. Sektor družstevních záložen se ztenčil. V roce 2001 podnikalo bez omezení ze strany Úřadu jen 55 z celkového počtu 135 záložen zapsaných v obchodním rejstříku. Ze 112 tisíc členů zbylo po rozhodnutích Úřadu jen 8000 členů v menších záložnách, které zásahy dohledu přežily. Podobně tomu bylo s objemem vkladů. Ty klesly z 10,6 mld. korun v roce 2000 na 6 mld. v roce 2001, přičemž v záložnách fungujících bez problémů zůstalo 843 mil. vkladů. Zajišťovací fond, který byl v době krize záložen v podstatě prázdný, doplnil stát šesti miliardami, pro něž vydal speciální emisi dluhopisů. Během roku 2001 vyplatil fond na náhradách téměř 4 mld. korun.

V roce 2002 bylo 6 záložen vymazáno z obchodního rejstříku, na 22 byl vyhlášen konkurs a 51 skončilo v likvidaci. Proces čištění sektoru je zřejmě završen a ve zbytku peněžního družstevnictví je patrné ožívání. Počty členů plně fungujících záložen stoupají stejně jako jejich vklady, které koncem třetího čtvrtletí roku 2002 přesáhly miliardu korun.

Budoucnost zbytku sektoru závisí na legislativě, která může vyvolat další otřes. Sněmovna koncem listopadu vrátila vládě k přepracování návrh novely, harmonizující český zákon o spořitelních a úvěrních družstvech s právem EU s tím, že požadavek euronovely na kapitál ve výši 32 mil. korun by celý sektor zlikvidoval (v současnosti existují jen dvě záložny, které by ho mohly splnit). V dubnu 2002 byla projednávána první verze euronovely, která dělila záložny na dva typy: úvěrní družstva se základním kapitálem 500 tis. korun s nejvýše 200 členy, která by spravovala pouze jejich majetek a nepůsobila by pro veřejnost. Tento typ družstev by nesplňoval kritéria EU. Druhý typ záložen, spořitelní družstva, by podnikala s výrazně vyšším kapitálem (v době návrhu šlo o 35 mil. korun) a jejich činnost by odpovídala právu EU. Parlament tento návrh nepřijal. Legislativu je nutné urychleně dořešit ještě před vstupem do EU, protože ČR nebude mít v této oblasti s vysokou pravděpodobností udělenou výjimku.

Drahomíra Dubská, týdeník Ekonom

VI. Peníze

Realitní trh v ČR

Realitní trh v České republice je po deseti letech považován za stabilní. Nabídka a poptávka u pronájmu kancelářských prostor a průmyslových objektů je vyrovnaná a trh s obchodními centry se ve srovnání se zeměmi Evropské unie vyvíjí dynamicky. Proti tomu Česká republika zaostává za svými západními sousedy v realitním trhu s byty a rodinnými domy. Se státy EU je v rezidenčním trhu srovnatelný pouze pražský trh s byty a bytovými domy. Vyplývá to z analýz, které zpracovaly mezinárodní realitní agentury, jako Jones Lang LaSalle, Colliers International či Cushman & Wakefield – Healey & Baker. Realitní makléři však upozorňují, že díky historicky nízkým úrokovým sazbám u hypotečních úvěrů ke konci roku 2002 a díky nově zavedeným státním dotacím k pořízení starších nemovitostí se poptávka po bytech v následujících letech zvedne a rezidenční trh se bude i v České republice pomalu stabilizovat. Do jaké míry bude však trh s byty srovnatelný se západní Evropou, bude rozhodovat i existence či neexistence regulovaného nájemného.

Období let 1990–1996

Počátek devadesátých let byl na trhu s nemovitostmi charakterizován privatizací a masivním poskytováním podnikatelských úvěrů. Ceny nemovitostí proto rostly skokem. Ekonomické zákonitosti otevřeného trhu, a tedy i trh s realitami, byly ovlivňovány především bankami, které počátkem devadesátých let úvěrovaly prakticky jakékoli podnikatelské aktivity. Podnikatelské záměry se jistily především nemovitým majetkem, který byl často nereálně ohodnocen. Na trh v tuto dobu přicházelo díky restitucím také množství nemovitostí, kterých se restituenti obratem zbavovali. Prodávaly se zejména činžovní domy a pozemky.

V roce 1993 byl přijat zákon o stavebním spoření a v roce 1995 zákon o hypotečních zástavních listech. Díky těmto dvou zákonům se v České republice začalo pozvolna rozvíjet individuální financování bydlení.

Období let 1996–1998

Po takzvaném období půjček, kdy banky úvěrovaly i nereálné investiční záměry a přijímaly do zástavy i neprodejné nemovitosti, se od roku 1996 mluví o druhém extrému. Ani ten není pro zdravý realitní trh přijatelný.

Neochota bank poskytovat v tomto období úvěry postihla realitní trh stejně jako ostatní podnikatelské prostředí v republice. V těchto letech prošel realitní trh po roce 1989 svou první stagnací. Ačkoli banky v tuto dobu poskytovaly úvěry jen minimálně, zahraniční i tuzemští investoři začali s přípravou celé řady stavebních projektů. Ve větší míře se začalo s přípravou projektů bydlení, přípravou a zahájením stavby průmyslových zón, logistických parků a výstavbou administrativních budov.

Období let 1998–2002

Od roku 1998 je český realitní trh považován i na mezinárodní scéně za stabilní. Banky začínají na realitní projekty znovu půjčovat, tentokrát však jen tolik peněz, kolik na nich dokážou jejich developeři skutečně vydělat.

V posledních letech sílí také konkurence bank, klesají úroky z úvěrů, rostou tzv. přímé zahraniční

VI. Peníze

investice, kterými se plní připravené průmyslové zóny. Hypotéky akcelerují poptávku po bydlení, a to je pro developery impuls pro hromadnou výstavbu rezidenčních projektů. Poptávku zvyšuje i koupěschopná poptávka obyvatelstva. Lidé jsou ve srovnání se začátkem devadesátých let ochotni daleko více investovat do vlastního bydlení.

Rok 2000 byl významný především pro aukční trh s realitami. V květnu 2000 byl totiž přijat zákon o veřejných dražbách, který doslova rozhybal dražby nemovitého majetku. Koncem roku 2002 se tak každý týden prodávalo v aukcích kolem 90 nemovitostí.

Zatímco pro aukční trh byl přelomový rok 2000, s hypotečním úvěrováním bude spojován rok 2002. Díky extrémně nízkým úrokovým sazbám se rozhýbalo hypoteční úvěrování. Hypotéky ale zatím čerpají především lidé ve větších městech. Z údajů realitních kanceláří však vyplývá, že na růst poptávky nejen ve větších, ale i v menších městech republiky bude mít v následujících letech vliv státní podpora k hypotékám na nákup starších nemovitostí pro mladé lidi. Nákup starších nemovitostí pro mladé začal stát dotovat na podzim roku 2002.

Cenový vývoj

Z údajů realitních kanceláří se dá vyčíst, že od roku 1992 nejvíce vzrostly ceny bytů a stavebních pozemků v Praze. Ceny starších pražských bytů vzrostly za posledních deset let přibližně o 150 procent. Zatímco v roce 1992 bylo možné koupit třípokojový byt o rozloze přibližně 70 čtverečních metrů za 700 tisíc korun, ke konci roku 2002 to bylo 1 700 tisíc korun. V porovnání s rokem 1990 je však procentuální nárůst vyšší. Za dvanáct let vzrostly ceny pražských bytů přibližně o 250 až 300 procent. Obdobný procentuální nárůst jako u pražských bytů lze v Praze vysledovat i u pozemků určených pro výstavbu rodinných domů. Tržní ceny nemovitostí sleduje od roku 1998 i Český statistický úřad. ČSÚ čerpá z přiznání k dani z převodu nemovitostí, která prodávající podávají na finanční úřady.

Realitní trh ale nebyl v posledních deseti letech charakterizován pouze cenovým vzestupem. Podle údajů Ministerstva pro místní rozvoj od konce roku 1997, zejména pak v průběhu roku 1998 a 1999, poklesly ceny starších volných bytů i rodinných domků v některých méně atraktivních lokalitách. Jedná se především o oblast severních Čech a severní Moravy. Pokles však byl v tomto období zaznamenán i u nemovitostí v okrajových částech Prahy a Brna. Ve stejných letech klesala i cena zemědělské půdy, a to především ve vnitrozemí.

Hana Vorlíčková, Hospodářské noviny